

H

Tijdschrift over de geschiedenis van
Heemstede en Bennebroek

eerlijk Heden

Jaargang 41 – winter 2014 – nummer 159

Prijs € 4,95

*Gemeenteraadsverkiezingen in Heemstede begin 20ste eeuw De
verdwenen bruggen van de Kerklaan Herdenkingsfeesten voor vorst
en vaderland Oude grenspalen in en om Groenendaal Boerderijen
aan de Blekersvaart, Prinsenlaan en Wagnerkade
De Arend door Heemstede en Bennebroek Tweede
'Heemstedse Kunstbeurs' in de Pinksterkerk Verwerving
collectie fotopersbureau Poppe de Boer door NHA Jac. P.
Thijssse, Groenendaal en een natuurmuseum*

Inhoud

Gemeenteraadsverkiezingen in Heemstede begin 20ste eeuw	3
<i>Marc de Bruijn</i>	
De verdwenen bruggen van de Kerklaan	12
<i>Ellen Kerkvliet</i>	
Herdenkingsfeesten voor vorst en vaderland	16
<i>Anja Kroon</i>	
Oude grenspalen in en om Groenendaal	22
<i>Henk Knegtering en Marloes van Buuren</i>	
Boerderijen aan de Blekersvaart, Prinsenlaan en Wagnerkade	26
<i>Cees Peper en Marloes van Buuren</i>	
De Arend door Heemstede en Bennebroek	30
<i>Martin Bunnik</i>	
Tweede 'Heemsteedse Kunstbeurs' in de Pinksterkerk	36
<i>Olga van der Klooster</i>	
Kruimels van Groenendaal 2: Jac. P. Thijsse, Groenendaal en een natuurmuseum	40
<i>Marc de Bruijn</i>	
Verwerving collectie fotopersbureau Poppe de Boer door Noord-Hollands Archief	43
<i>Klaartje Pompe</i>	
Van het bestuur	
Verslag van de najaarsbijeenkomst van de HVHB, 2013	45
HVHB beleidsplan 2014-2017	46
De HVHB in 2014	47
Jaarprogramma HVHB 2014	48
Eerste twee excursies	49
Aanwinsten collectie HVHB	50

Voor uw agenda

19 februari	Excursie Bisschoppelijk Paleis, Haarlem
2 april	Excursie Huis te Vogelenzang
3 juni	Voorjaarsbijeenkomst, raadhuis Heemstede
24 juni	Excursie Berkenrode
27 augustus	Excursie kathedrale basiliek Sint Bavo, Haarlem
13 september	Open Monumentendag
oktober	Nader te bepalen. We houden u op de hoogte
november	Excursie Doopsgezinde kerk, Haarlem
20 november	Najaarsbijeenkomst

Bestuur

Jaap Verschoor, voorzitter
Gerard Bettink, secretaris
Ton Bruseker, penningmeester
en ledenadministratie
Daan Kerkvliet, karakterbehoud
Marc de Bruijn, communicatie en PR
Gerry Weijers-van Vugt,
evenementencommissie
Marloes van Buuren,
redactie HeerlijkHeden

Secretariaat en contact

Gerard Bettink
Van Merlenlaan 40 / 2101 GE Heemstede
023 528 47 41 / secretaris@hv-hb.nl

Ledenadministratie en abonnementen

Ton Bruseker
Hagenduin 52 / 2104 AT Heemstede
023 528 55 25 / administratie@hv-hb.nl

Redactie HeerlijkHeden

Marloes van Buuren (eindredactie)
Frans Harm
Ellen Kerkvliet-van Holk
Anja Kroon-van Helden
Cees Peper
Klaartje Pompe

redactieadres

Richard Holplein 10 / 2102 EP Heemstede
023 529 07 56 / redactie@hv-hb.nl

Commissie communicatie

Marc de Bruijn
Louis Goulmy
Harry Opheikens
Theo Out
Annemarie Thoolen
(communicatie@hv-hb.nl)

Commissie karakterbehoud

Michel Bakker
Martin Bunnik
Jan Elissen
Daan Kerkvliet
Hans Luiten
Martin Pulleman
Maarten van Voorst van Beest
(karakterbehoud@hv-hb.nl)

Evenementencommissie

Joke Dondorp
Marijke van Donge-Last
Theo Jonckbloedt
Tineke Mascini-Maartense
Gerry Weijers-van Vugt
(evenementen@hv-hb.nl)

Historische commissie

Ruud Bannink
Martin Bunnik
Hillebrand de Lange
(secretaris@hv-hb.nl)

Fotografie

Theo Out

Website

www.hv-hb.nl
Webmaster: Harry Opheikens
(webmaster@hv-hb.nl)

Vormgeving HeerlijkHeden

Peter Verwey Grafische Producties bv, Heemstede

Drukwerk HeerlijkHeden

Ten Brink, Meppel

Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

Doelstelling en activiteiten

Het bevorderen van kennis over en belangstelling voor de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek en de zorg voor het karakterbehoud van hetgeen van historische, stedenbouwkundige, architectonische en/of landschappelijke betekenis is. De vereniging geeft het kwartaaltijdschrift HeerlijkHeden en historische publicaties uit, organiseert excursies, geeft lezingen, werkt mee aan de jaarlijkse Open Monumentendagen en is alert op de instandhouding van karakteristieke elementen in beide gemeenten.

Lidmaatschap en abonnementen

Aanmelding, opzegging en adreswijziging bij de ledenadministratie of via www.hv-hb.nl. Het lidmaatschap loopt jaarlijks door, tenzij u schriftelijk opzegt vóór 1 november. De contributie is € 18,- per jaar (of zoveel meer als u zou willen geven), na ontvangst van een nota over te maken op NL03 INGB 0000 273506 (IBAN) ten name van penningmeester Hist. Ver. Heemstede-Bennebroek. Buitenlandse leden betalen een toeslag vanwege de hogere verzendkosten. (Het BIC-nummer is: INGBNL2A.)

HeerlijkHeden

HeerlijkHeden verschijnt viermaal per jaar. De naam van het tijdschrift verwijst naar de heerlijkheden Heemstede en Bennebroek, die in de voorbije eeuwen onder het gezag van een ambachtsheer stonden. De H, twee keer als hoofdletter geschreven, geeft aan dat het ook 'heden' nog 'heerlijk' is in deze plaatsen te wonen. Het silhouet achter op het omslag geeft van links naar rechts een aantal kenmerkende gebouwen van Bennebroek en Heemstede weer.

Gemeenteraadsverkiezingen in Heemstede begin 20ste eeuw

Marc de Bruijn

Op 19 maart 2014 hebben we weer gemeenteraadsverkiezingen en mogen de burgers van Heemstede gaan stemmen. Hoe was dat honderd jaar geleden? Hoe lagen de politieke verhoudingen in Heemstede toen?

► De raadszaal in het in 1906/1907 gebouwde gemeentehuis van Heemstede.

In 1914 waren er geen gemeenteraadsverkiezingen. Wel in 1911, 1913 en 1915. En ook in 1912, twee zelfs, maar om een speciale reden. Was het allemaal zo anders toen? Jazeker. En toch was er ook veel hetzelfde. We geven eerst uitleg over het kiesstelsel van die tijd, vervolgens zoomen we in op de gemeenteraadsverkiezingen in Heemstede zo'n honderd jaar geleden.

Censuskiesrecht

Begin 20ste eeuw kende Nederland censuskiesrecht. Niet iedereen mocht stemmen. Om te beginnen moest je man zijn, meerderjarig (ouder dan 25 jaar), en je moest belasting betalen of

een bepaald minimumloon hebben, een woning bezitten, een examen afgelegd hebben of geld op de spaarbank hebben staan. Ongeveer 90 procent van de kiezers waren belastingkiezers, die mochten stemmen omdat ze een bepaald bedrag aan belasting betaalden. In 1900 had circa 49 procent van alle meerderjarige mannen het kiesrecht en in 1913 was dat percentage gestegen naar 65. Door economische groei werd voor veel mensen het inkomen hoger en ook werd het drempelbedrag aan belasting enkele malen verlaagd. De discussie over algemeen kiesrecht, kiesrecht voor iedereen dus, heeft decennia geduurd. Zouden bijvoorbeeld mensen die van de bedeling leefden wel stemrecht mogen hebben en

zouden mensen zonder opleiding wel op goede gronden kunnen kiezen? Daarover werd lang gesproken. Algemeen kiesrecht voor mannen en passief kiesrecht voor vrouwen in Nederland werd in 1917 ingevoerd, actief kiesrecht voor vrouwen in 1919.

Heemstede in 1911

Aantal inwoners	7480
Waarvan mannelijk (inclusief minderjarigen)	3408
Kiesgerechtigd	1119
Waarvan:	
belastingkiezers	1081
loonkiezers	81
woningkiezers	12
examenkiezers	9
spaarbankkiezers	7
Uitgebrachte stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen	832
Opkomstpercentage 1911	74%

Districtenstelsel

Van 1848 tot 1918 had Nederland een districtenstelsel. In ieder district deed bij verkiezingen een aantal kandidaten mee. Kandidaatstelling was mogelijk door bij de burgemeester een lijst in te dienen met een aantal handtekeningen van kiesgerechtigden. Dit werd meestal gedaan door een kiesvereniging, maar het was ook mogelijk dat een groep particulieren een lijst indiende.

Als er bij verkiezingen meerdere kandidaten waren en geen van hen kreeg de absolute meerderheid, dan was een tweede ronde nodig tussen de kandidaten die de meeste stemmen hadden behaald. Wie in die tweede ronde de meeste stemmen behaalde, kreeg de zetel. Door dit stelsel gebeurde het vaak dat kiezers na een eerste ronde een nieuwe keuze dienden te maken. Dan konden de stemverhoudingen ineens heel anders worden.

Heemstede: district I, district II

Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen golden het censuskiesrecht en het districtenstelsel, dus met de absolute meerderheid in de eerste ronde en zo nodig herstemmingen.

Oorspronkelijk was er in Heemstede één stembureau, op het raadhuis. Eerst het oude raadhuis Overlaan, later, na de opening in 1907, het nieuwe raadhuis van Cuypers en Stuyt. Er werd gestemd in de Trouwkamer. Maar vanaf de eeuwwisseling werd er flink gebouwd in het noorden van Heemstede en ontwikkelde de wijk Bosch en Vaart zich. Volgens artikel 128 van de Kieswet mocht een stembedistrict 'in den regel niet meer dan duizend kiezers' bevatten. Omdat het ernaar uitzag dat alleen al in Bosch en Vaart spoedig duizend kiezers zouden wonen, nam de gemeenteraad eind augustus 1907 het voorstel van het college van B&W aan, waarin de gemeente in twee stembedistricten werd verdeeld: stembedistrict I, het dorp, en stembedistrict II, het noorden. Voor het tweede stembedistrict werd een stemlokaal ingericht in het Evangelisch-Luthersch Wees- en

▲ In het Evangelisch-Lutherse Wees- en Oudeliedenhuis aan het Westershoutpark 36 was van 1907 tot 1913 een stemlokaal voor wat destijds nog het noorden van Heemstede was. Foto rond 1930, het pand is eind jaren zeventig afgebroken.

► Boekenrode-straat 9 Haarlem, het dienstgebouw annex politiepost waar het stembureau van district II, het noorden, was gevestigd. Boven het middenraam het wapen van Heemstede en aan weerszijden een gevelsteentje met een merlet.

Oudeliedenhuis in het Westerhoutpark. Later, na de oplevering in 1913, kon er gestemd worden in de politiepost annex dienstwoning, Boekenrodestraat 9. Er was daar een speciaal stemlokaal.

De bloemist J.G. Jansen Hendriks – kandidaat van de kiesvereniging ‘Gemeentebelang’ en raadslid van 1908 tot 1909 – diende in oktober 1911 een verzoek in om een stembureau in het zuidelijk deel van de gemeente in te richten met standplaats De Glip. Dit werd afgewezen omdat er maar zo’n 120 kiezers woonden. Door de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917 steeg het aantal kiezers en in 1918 kwam er een dus derde stembureau aan de Voorweg 31, in het gebouw voor Christelijke Belangen.

▲ In het gebouw voor Christelijke Belangen aan de Voorweg 31 kwam in 1917 het derde stembureau van Heemstede. Nu is dit Voorweg 49, Peuterspeelzaal ‘t Meerlnest.

Raadsleden, wethouders en kiesverenigingen

Nu is de termijn van een gemeenteraadslid vier jaar. Honderd jaar geleden werden raadsleden en wethouders gekozen voor zes jaar. Wethouders werden gekozen uit de raadsleden. Het aftreden werd volgens een rooster bepaald. Om de twee jaar, in de oneven jaren, waren er verkiezingen en daarmee werd iedere twee jaar ongeveer 1/3 van de raad ververs. De aftredende raadsleden konden zich herkiesbaar stellen en tegelijkertijd konden nieuwe kandidaten naar de vrijkomende zetels dingen. De kandidaatstelling vond veelal plaats door kiesverenigingen. In Heemstede was er allereerst de katholieke kiesvereniging ‘Door vriendschap bloeiende’, opgericht in 1853. De kandidaten waren bollenkwekers, eigenaars van wasserijen of de meelfabriek, soms ook landbouwers of patroons die bijvoorbeeld een timmerbedrijf bezaten. Daarnaast was er de vrijzinnige kiesvereniging ‘Heemstede en Bennebroek’, met tot 1905 jhr. J.B. van Merlen als voorzitter. Deze kiesvereniging schoof vooral kandidaten met een liberale of protestantse achtergrond naar voren, maar ook – ondanks de

naam 'vrijzinnig' – nogal conservatieve kandidaten als A.H. van Wickevoort Crommelin, bewoner van Berkenrode, die in 1901 als opvolger van zijn vader kandidaat voor de gemeenteraad werd gesteld. Deze vrijzinnige kiesvereniging werd in februari 1909 opgeheven wegens 'weinig animo bij de leden'. In maart 1909 werd de nieuwe kiesvereniging 'Heemstede' opgericht (dus niet meer voor Bennebroek) met protestantse en liberale kandidaten.

We kunnen kiesverenigingen beschouwen als voorlopers van politieke partijen. Gelijkgestemde heren verenigden zich en schoven hun kandidaten naar voren. Via advertenties werden andere kiezers opgeroepen op hen te gaan stemmen. Het hielp daarbij als een kandidaat bekend was in het dorp, omdat hij een bekende naam, afkomst of functie had.

Politieke verhoudingen

Deze nieuwe, actieve 'Kiesvereniging Heemstede' is een voorbeeld van de veranderingen die optraden in Heemstede aan het begin van de 20ste eeuw. Vóór

gespoord werden door de kerk en hun patrouns.

Traditioneel waren de burgemeesters van Heemstede protestant en afkomstig uit de elite van eigenaren van de buitenplaatsen. De wethouders (twee, gekozen uit de raadsleden) waren katholiek en veelal eigenaren van wasserijen. Wethouder zijn was een bijbaan. De wethouders kregen een vergoeding van tweehonderd gulden (1911), later oplopend tot vierhonderd gulden per jaar. Vrijwel wekelijks (op de dinsdag, net als tegenwoordig) vergaderde het college van B&W, waarbij de burgemeester overlegde met de wethouders en alles genotuleerd werd door de gemeentesecretaris. Die vergaderingen duurden meestal niet lang; de wasbazen konden dan wel even gemist worden in de wasserij.

De katholieken in Heemstede vormden een bastion. Om tegenwicht te bieden in die tijd van opkomende verzuiling richtten de protestanten en vrijzinnigen in eerste instantie gezamenlijk in 1909 de nieuw kiesvereniging 'Heemstede' op. In 1915 werd deze kiesvereniging gesplitst in een antirevolutionaire (gereformeerde), een christelijk-historische (hervormde)

Veel katholieken waren arbeiders; een deel ervan had kiesrecht

1909 was de politieke arena redelijk in evenwicht. In 1917 kwam er het algemene kiesrecht met zijn partijstelsel. Nu kijken we eerst naar die tussenperiode. Wat gebeurde er toen?

We moeten ons goed realiseren dat traditioneel de numerieke overmacht van de katholieken in Heemstede groot was. Veel katholieken waren arbeiders; een deel ervan had kiesrecht. De elite (in geld en opleiding) was overwegend protestant of liberaal. Regelmatig komen we in het *Haarlems Dagblad* van die tijd tegen dat de katholieken trouw naar de stembus gingen, in tegenstelling tot de liberalen en de protestanten. Het kan zijn dat de katholieken daartoe aan-

en een liberale/vrijzinnige kiesvereniging, die op hun beurt weer in verschillende richtingen – meer of minder vooruitstrevend – uiteenvielen.

In die tijd was er nog geen sprake van strakke partijdiscipline of van een van te voren vastgelegd partij- of raadsprogramma. Dat is allemaal vooral van na 1917. Raadsleden hadden allereerst een godsdienstige of levensbeschouwelijke achtergrond: katholiek, protestants en vrijzinnig (liberaal). Ieder raadslid had natuurlijk ook zijn eigen stokpaardjes en achterban. De katholieke Van Houten stond voor de belangen van de wasbazen en arbeiders aan de Blekersvaartweg. De antirevolutionair met liberale trekjes

▲ Installatie van burgemeester jhr. J.P.W. van Doorn op 16 augustus 1916 in de raadszaal van Heemstede. V.l.n.r.: J. v.d. Plas, mr. P.G. van Tienhoven, J. Preyde Gzn., W.C. van Meeuwen, H.J.M. Peepkorn, J.H.M. van Houten, burgemeester jhr. J.P.W. van Doorn, gemeentesecretaris A.A. Swolfs, H.H. Höcker, J. Tate, dr. E.A.M. Droog, L. de Wilde, C. Tromp. Links achter: bode W. Schotvanger. Raadsleden A. Honig en H.A. Waller ontbreken.

Heemstede in landelijk perspectief

De economische groei vanaf 1890 zorgde voor het ontstaan van een middenklasse vlak onder de elite. Die middenklasse ontvluchtte de door industrialisatie vervuilde steden en ging naar een gezonde woonomgeving daarbuiten. Dankzij de tram kon men eenvoudig op en neer naar het werk. Forensenplaatsen kwamen op met over het algemeen welgestelde inwoners.

In de loop van de 20ste eeuw verzuilde de samenleving in Nederland steeds verder. Naast elkaar kwam er een katholieke, een protestants-christelijke, een liberale en een socialistische zuil. Alle streefden ze naar emancipatie maar dat moest vooral in eigen verband gebeuren, dus met eigen politieke partijen, scholen, muziek- en sportverenigingen.

Tegelijk werd de invloed van de staat groter door de invoering van een aantal belangrijke wetten: de Gemeentewet (1897) die de financiële verhouding tussen rijk en gemeenten regelde, de Leerplichtwet (1900), de Ongevallenwet, de Gezondheidswet en de Woningwet (1901) van het kabinet Pierson, het kabinet van 'sociale rechtvaardigheid'.¹ Burgemeester, wethouders en het groeiende ambtenarenkorps waren verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur, dat steeds meer bepaald werd door die toenemende wetgeving. De gemeenteraad controleerde het bestuur en bestond overwegend uit deskundige en betrokken burgers uit het hogere echelon van het dorp.

Adriaan Honig was tegen verhoging van de gemeentelijke belastingen en lette

▲ In 1911 werd De Wilde aanbevolen door katholieke én protestantse kiezers.

vooral op de financiën ('De heer Honig stelt vragen over de cijfers' komen we steeds tegen in de gemeenteraadsnotulen). Höcker was én katholiek én vertegenwoordiger van De Glip, waar zijn molen 'de Nachtegaal' hoog boven de woningen van zijn kiezers uit torende. En C. Tromp was het katholieke raadslid van de noordelijke wijken.

Tegenwoordig kennen we lijstverbindingen die de kans op een restzetel vergroten. Indertijd gebeurde het ook dat bij de gemeenteraadsverkiezingen de katholieke kiesvereniging vrijzinnige of protestantse kandidaten steunde en vice versa. Hierover werden regelmatig afspraken gemaakt. Als er minder kandidaten op de lijst stonden, was de kans dat iemand met absolute meerderheid gekozen werd groter.

Verschuivingen

Het landelijke beeld van verzuiling en een demografische, sociologische en economische ontwikkeling zien we ook in Heemstede. Aan de noordkant, tegen Haarlem aan, werden villawijken als Bosch en Vaart gebouwd. Hier kwamen overwegend welgestelden wonen, aangehouden door de lage belastingen die Heemstede kende in vergelijking met Haarlem. Als belastingkiezers mochten ze stemmen. Ze waren vaak protestants of vrijzinnig. Naarmate het aantal inwoners in het noorden van Heemstede groeide, verschoven de verhoudingen tussen katholieken en protestanten/vrijzinnigen. Tussen 1899 en 1930 daalde het percentage katholieken in Heemstede van 69 naar 45 procent en parallel hieraan werd ook de invloed van de katholieken in het gemeentebestuur kleiner.

Tussen 1909 en 1917 waren er maar liefst zeven keer gemeenteraadsverkiezingen.

Behalve de reguliere verkiezingen in oneven jaren waren er in 1912 tweemaal verkiezingen omdat een zittend raadslid overleden was. Je had je functie op persoonlijke titel, dus als een raadslid of wethouder overleed, kwamen er tussentijdse verkiezingen. In 1911 waren er naast de reguliere verkiezingen ook uitbreidingsverkiezingen. Omdat het inwonertal van Heemstede flink gegroeid was, kwamen er twee raadsleden bij.

In 1909 hadden de katholieken nog de meerderheid in de raad: ze hadden twee raadszetels meer dan de protestanten en de vrijzinnigen. In 1911, in de twee zetels grotere raad, kwam de verhouding anders te liggen: zes katholieken versus vijf protestanten/vrijzinnigen. Bovendien werd de meerderheid waarmee de katholieke kandidaten hun zetel wonnen steeds kleiner. Uit de uitsplitsing van de stemmen naar de twee stembureaus zien we dat de katholieke meerderheid vooral in het oude dorp woonde, uit de nieuwe (chiquere) wijken in het noorden kwamen verhoudingsgewijs veel liberale en protestantse kiezers.

Heemstede had twee wethouders. Tot 1919 waren die steeds beide katholiek. Zij werden wel geacht als wethouder enigszins 'boven de partijen' te staan. In 1919 is er voor het eerst één katholieke wethouder en één van de CHU.

Arbeiderskandidaten

Geleidelijk aan kwamen er ook kandidaten uit de arbeidersklasse, al lukte het hen aanvankelijk nog niet om gekozen te worden. In 1912 werd brievenbesteller Drooger, die aan de Meerweg woonde, door zowel katholieken als protestanten naar voren geschoven als tegenkandidaat van H.A. Waller. Drooger had in 1907 met nog wat anderen de kiesvereniging 'Gemeentebelang' opgericht, waar we verder weinig van horen en weten, en was in 1909 ook een van de oprichters van de kiesvereniging 'Heemstede', die wel succesvol werd. Drooger kreeg net iets meer dan tien procent van de stemmen en Waller werd dus met overweldigende meerderheid gekozen.

1909-1917, enkele katholieke raadsleden

- De bollenkwekers Q. van den Berg en W. van Meeuwen.
- Huisarts E.A.M. Droog, raadslid vanaf 1907 en later vele jaren wethouder, een zwaargewicht in de raad: de man achter verbetering van de huisvesting met Woningbouwvereniging Berkenrode, voorvechter voor betere gezondheid, medeoprichter van de Boerenleenbank, de man die naar overlevering in 1910 de suggestie heeft gedaan om Groenendaal aan te kopen en te bestemmen als wandelbos.²
- Wasserijbazen J.H.M. van Houten en Anthonius van der Weiden. Van der Weiden was vanaf 1882 raadslid en vanaf 1903 wethouder en locoburgemeester.

- C. Tromp, hoofdconducteur bij de E.S.M (Electrische Spoorweg Maatschappij) en later halte-chef 1ste klasse, hij woonde in het noorden van Heemstede.

Dr. E.A.M. Droog.

1909-1917, enkele liberale / protestante / vrijzinnige raadsleden

- Adriaan Honig, woonde in het huis 'Bosch en Vaart'.
- N.G. Kapteijn, protestant, inspecteur bij de Nationale Levensverzekeringbank, woonde in de Ipenrodestraat.
- F.H. de Kock van Leeuwen, werkzaam geweest voor een aantal cultuurmaatschappijen, woonde in 't Nederheem, Bronsteeweg 70.
- Jacob Tates werkte bij de elektrische tram.
- Jhr. A. van de Poll, bewoner van Eikenrode, in 1917 gekandideerd door zowel de Christelijk Historische Unie als de Vrijzinnige

Kiesvereniging.

- P.G. van Tienhoven, 'Vogelenpiet', de grote man van Natuurmonumenten. Zijn raadslidmaatschap stopte toen hij verhuisde naar buiten de gemeente.
- H.A. Waller was vanaf 1912 directeur van de Electrische Spoorweg Maatschappij.
- A.H. Wickevoort Crommelin, ultraconservatief, paardenfokker, heer van Berkenrode en jeugdvriend van burgemeester Van Lennep. Hij overleed in februari 1912 op 47-jarige leeftijd aan longontsteking³ waardoor tussentijdse verkiezingen nodig waren.

In 1915 deed ook W. Groenland mee. Hij was de arbeiderskandidaat van de katholieken en door hen naar voren geschoven om stemmen van de arbeiders te lokken. Blijkbaar konden die zich niet allemaal meer vereenzelvigen met katholieke wasbazen of de dorpsdokter. Het zou overigens tot 1923 duren voordat de eerste socialist (R. Jorritsma) gekozen werd in de Heemstedse gemeenteraad. Toen werden ook de eerste vrouwen raadslid: mw. J. Hoekstra-Zethof voor de dissidente R.K. arbeiders en mw. R.C.A. de Voogt-de Vogel voor de Vrijheidsbond.

Ontwikkeling naar algemeen kiesrecht

Vanaf 1915 zien we dat het aantal partijen en kiesverenigingen – het algemeen kiesrecht hangt in de lucht – begint te groeien. De verzuiling krijgt vorm. Naast antirevolutionairen komen de christelijk historischen; de vrijzinnigen vinden hun eigen richting en zullen later splitsen in een meer conservatieve (Liberale Unie) en een meer progressieve tak. De katholieken blijven als enigen vereend, maar zullen later ook splitsen. Voor Heemstede zien we dat het over-

wicht in de raad wel bij de katholieken blijft, maar dat de invloed van vooral de protestanten (AR en CHU) groter wordt.

Met de invoering van het algemeen kiesrecht met de evenredige vertegen-

E.A.M. Droog, J. Preyde, G. Tromp, J. v.d. Erf en C.W. Breed. De Anti-Revolutionaire kandidaten krijgen geen zetel, dus er komen vier partijen in de raad. De Economische Bond en de Katholie-

... voor het eerst heeft Heemstede geen twee katholieke wethouders meer, maar een katholieke en een protestantse

woordiging wordt alles anders. Dan ontstaat bij de landelijke verkiezingen het systeem van partijlijsten en zijn er geen vertegenwoordigers meer van kiesdistricten of kiesverenigingen, maar partijmannen.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1919 is er geen sprake meer van censuskiesrecht. In Heemstede zijn er voor de raadsverkiezingen kandidaten van vijf kieslijsten. Uit de kan-

ken winnen beide één zetel. Veel stemmen gaan van de AR naar de CHU en de katholieken. De meeste raadsleden blijven overigens dezelfde. Van de Poll wordt wethouder en voor het eerst heeft Heemstede geen twee katholieke wethouders meer, maar een katholieke en een protestantse (CHU). Een nieuwe tijd breekt aan.

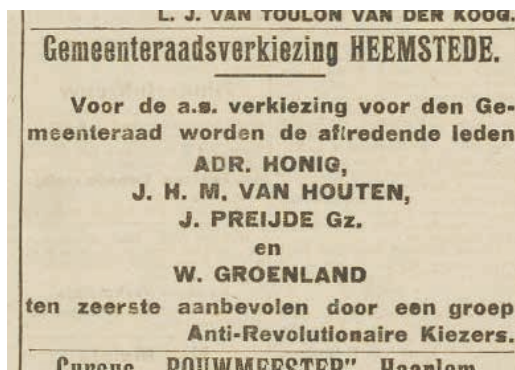
Presentiegeld

De nieuwgekozen gemeenteraadsleden werden geïnstalleerd op de eerste dinsdag van september. Ze kregen per gemeenteraadsvergadering presentiegeld, dat in 1911 van f 2,- op f 2,50 werd gebracht. Sinds 1907 was de vergoeding f 2,-, daarvoor was het f 0,60, wat door Van Lennep 'een paskwil' werd genoemd. Raadslid Van den Berg vond het raadslidmaatschap echter een erebaantje en was tegen deze verhoging met 200%. Hij werd afgetroefd door Crommelin, die stelde 'Nog geen opperman werkt drie uur voor 60 cent!'.

Vervolgens zetten de raadsleden zich in – de een wat minder manifest dan de ander – om Heemstede verder op te stoten in de vaart der volkeren. Daarbij verdedigden ze de belangen van hun achterban en bereden ze hun politieke stokpaardjes. Dat lukte niet altijd: in het *Haarlems Dagblad* van die tijd lezen we regelmatig dat de raadsvergaderingen in Heemstede kort en ter zake waren en strak geleid door Van Lennep.

De gemeenteraadsverkiezingen van honderd jaar geleden lijken sterk op die van nu. Wie zijn geschikte kandidaten? Waarmee kunnen ze zich onderscheiden

► *Haarlems Dagblad*, 7 juli 1915.

didaten van de Liberale Kiesvereniging Heemstede worden L. de Wilde, H.A. Waller en L. Tate gekozen, bij de Christelijk-Historischen A. Honig en jhr. A. v.d. Poll, bij de Economische Bond N.M. van Unen en bij de Rooms Katholieken H.J.M. Peepkorn,

► *Advertentie* 20 mei 1915

ten opzichte van anderen? Hoe krijgen we de Heemstedse kiezer naar de stembus? Dat was honderd jaar geleden al een probleem en zal het nu ook waarschijnlijk zijn. Komen er net als vroeger dan weer advertenties in de lokale weekbladen of krijgen we een foldertje in de bus? Of worden we opgeroepen om te stemmen via e-mail of *social media* als facebook en LinkedIn? We wachten af.

In de volgende HeerlijkHeden kunt u lezen hoe Heemstede op een zeker moment drie raadsleden had, die allemaal bij de elektrische tram werkten. Handig om die tram naar Heemstede te halen!

► *Raadhuis nu.*

Noten

1. N.G. Pierson (1839-1909), was ook verantwoordelijk voor de herziening van het belastingstelsel in 1893. Hij overleed op kerstavond 1909 op de Gliphoeve, waar hij logeerde bij zijn zwager H.F. Waller.
2. Zie Marc de Bruijn, 'Een "kloek en frisch" besluit' in: *Groenendaal – van buitenplaats tot wandelbos*, Heemstede 2013. Voor een uitgebreide levensbeschrijving van Dr. Droog zie Librariana van Hans Krol (<http://ilibrariana.wordpress.com/>).
3. Hans Krol stelt in *Heemstedse gemeentepolitiek in de jaren tussen omstreeks 1750 en 1900*, p. 58, dat Aarnout Hendrik van Wickevoort Crommelin een 'hippische dood' stierf toen hij op 20 juni 1912 een val met een dogcart niet overleefde.

Bronnen

Remieg Aerts e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1870-1990*. Nijmegen 1999.
 Mr. J.W. Groesbeek, *Heemstede in de historie*, Heemstede 1972.
 Hans Krol, *Heemstedse gemeentepolitiek in de jaren tussen omstreeks 1750 en 1900*, Heemstede 1989.
 Bert Wartena, *H. Goeman Borgesius (1847-1917). Vader van de verzorgingsstaat. Een halve eeuw liberale en sociale politiek in Nederland*. Amsterdam 2003.
 Archief *Haarlems Dagblad*, www.noord-hollandsarchief.nl/kranten.

De verdwenen bruggen van de Kerklaan

Ellen Kerkvliet

Op de huidige plattegrond van Heemstede is het vergeefs zoeken naar de Bavobrug en de Witte Brug. Toch zijn ze er ooit geweest. Het waren bruggen over de zijvaarten van het gedeelte van de zandvaart tussen de Binnenweg en de Blekersvaartweg. We kennen ze nu alleen nog maar van foto's.

▼ *Op deze foto uit 1908 zien we dat het water liep tot vlak voor de Sint Bavokerk aan de Herenweg. Het grote gebouw rechts is het – verdwenen – Sint Anthoniusgesticht. In 1921 werd dit gedeelte van de zandvaart tussen de Blekersvaart en de Herenweg gedempt.*

In 1630 gaf de heer van Heemstede Adriaan Pauw (1585-1653) opdracht tot het graven van een zandvaart vanaf het Spaarne tot aan de Herenweg. Vandaar de naam die deze vaart kreeg: Heerensantvaert. Het afgevoerde zand werd onder andere gebruikt voor het ophogen van bouwterreinen in groeiende steden als Haarlem en Amsterdam. Het leverde dus geld op.

Ontstaan Kerklaan

Langs de hele zandvaart liep een eenvoudig pad. In 1645 liet Pauw het pad dat van de Binnenweg naar de Herenweg leidde

verbreden en beplanten met 'een grote party schoone en regte linden en rijpe boomen'. Aldus ontstond de Heerelaan, die later ook namen als Nieuwe Heerelaan of Postlaan (de weg ging naar het Posthuis aan de Herenweg) heeft gekend. Na de bouw van de Sint Bavokerk aan de Herenweg in 1879 kreeg deze laan officieel de naam Kerklaan.

Tusschen de bruggen

Om nog meer zand te kunnen winnen werd in 1660 haaks op de Heerensantvaert de Blekersvaart gegraven. In 1689 kwamen daar in zuidelijke richting

enkele zijvaartjes bij. Evenwijdig aan de Raadhuisstraat kwam een vaartje richting de Camplaan, het pad erlangs werd het Vaartkantje genoemd. Iets meer

▲ Kerklaan 59.

naar het westen en ongeveer in het verlengde van de Blekersvaart kwam ook weer een aftakking van de zandvaart.

Langs de vaarten vestigden zich vele blekers. Een lid van de rederijkerskamer Trou Moet

Blijken schreef op een schutting langs de Heerensandvaart:

'Loop je rechts of loop je links, het is zeker

Je komt altijd terecht bij een bleeker'.

(J. van Lennep en J. ter Gouw, Het boek der opschriften. 1869.)

Omdat de weg langs de Heerensandvaart een belangrijke verbinding was tussen de Binnenweg en de Herenweg zullen er, niet lang na het graven van de aftakkingen, bruggen over aangelegd

zijn. Wanneer dat was is niet te achterhalen.

In een brief die Johannes Beelen, kleerbleker, in 1894 aan burgemeester en wethouders schreef om toestemming te vragen voor uitbreiding van zijn woonhuis, noemt hij als zijn adres: 'Postlaan tusschen de bruggen'. Beelen woonde in het pand dat nu Kerklaan nummer 59 is, het lag tussen twee bruggen. Het is toevallig ook de woning van de auteur van dit artikel. Sinds kort draagt dit huis de toepasselijke naam 'Tussen de bruggen'.

Van beschrijvingen bij oude foto's weten we, dat de brug over de zijvaart achter de Raadhuisstraat de Witte Brug heette. De tweede brug, vlak voor de Bleekersvaart, heette de Bavobrug.

In 1967, ruim driehonderd jaar nadat ze gegraven waren, zijn de zijsloten aan de zuidkant van de Kerklaan weer gedempt. Dit vanwege de aanleg van de Provincieënwijk. Daarmee verdwenen ook de Witte Brug en de Bavobrug. Ter hoogte van de Witte Brug is nu een parkeerterreintje met daarachter de Drenthelaan. Ongeveer op de plek van de Bavobrug vinden we het huidige politiebureau.

▲ De Witte brug in 1935, gezien richting de Kerklaan. Rechts het pad langs de vaart, het Vaartkantje. De schoorsteen is van de blekerij van G.L. van der Weiden aan de Binnenweg.

► De Witte Brug in 1954, gezien vanaf de IJzeren Brug. Na de dubbele garage en het witte huis zien we het, op deze foto nog niet witgeschilderde, 't Wolbers Huijs, genoemd naar de kunstschilder Herman Gerard Wolbers die daar gewoond heeft.

▼ De Bavobrug rond 1920, gezien richting de Herenweg. Links voor de brug een schilderswerkplaats, later het kantoor van aannemer Van den Putten. Het grote pand links na de brug is het Bavogesticht, een katholiek opvanghuis voor weeskinderen, armen en bejaarden dat daar van 1874 tot 1968 heeft bestaan. Ongeveer op de plek van de witte huisjes rechts staat nu het flatgebouw Laan en Vaart waar woninginrichting Van den Broek ook is gevestigd. Alleen het huis waarvan we uiterst links nog een klein stukje zien, bestaat nog.

▲ Een winterse foto van de Bavobrug midden jaren vijftig, genomen vanaf de aan de overkant gelegen Esdoornkade. Het kantoor van de Gebroeders Van den Putten is hier goed te zien. Het aannemersbedrijf heeft veel in Heemstede gebouwd. Waar op de foto het water van de zijvaart is, staat nu het politiebureau.

▲ Op deze foto, genomen vanaf de IJzeren Brug in 1966, zien we een woud van bruggen. Links de Witte Brug, die een jaar later gesloopt zou worden. Over het water zijn twee kwakels te zien. Het voorste houten bruggetje ging naar Kerklaan 2, 4 en 6. Op nummer 2 woonde omstreeks 1915 kruidenier Waasdorp, rond 1950 groentehandelaar Lenaarts. Nu ligt hier het parkeerterrein van de Dekamarkt, het bruggetje is verdwenen. De woning op nummer 6 is blijven staan, maar is alleen nog via de Lijsterbeslaan te bereiken. De tweede kwakel is er nog steeds, deze verbindt de Kerklaan met de Esdoornkade.

Bronnen

Noord-Hollands Archief, Gemeentebestuur van Heemstede, toegangsnr. 3868.

Kees de Raadt, *De Kerklaan. Het verhaal van een laan*. Heemstede 1996.

Frits Hazenberg, 'De Herenzandvaart in Heemstede, 1630-1916', in: *HeerlijkHeden* 142, 2009.

Herdenkingsfeesten voor vorst en vaderland

Anja Kroon

Op 30 november 2013 werd in Scheveningen het startsein gegeven voor de festiviteiten rond het 200-jarig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden. Het was het eerste van vijf grote nationale activiteiten die de verworvenheden van het koninkrijk centraal stellen. Eerdere nationale jubileumvieringen waren soms wel, soms niet succesvol. Liepen de Heemstedenaren warm voor grote feesten? In dit artikel worden een paar opmerkelijke nationale feesten uitgelicht.

► Nationaal gedenkteken op Plein 1813, Den Haag. Ook Heemstede en Bennebroek droegen bij aan dit monument.

Met grote woorden werd in 1863, een halve eeuw nadat Willem I soeverein vorst werd, Nederlands herwonnen onafhankelijkheid herdacht. De voorzitter van de Tweede Kamer, C.G.J. van Reenen sprak van ‘vreemde kluisters afgeworpen’, orde, eensgezindheid, welvaart en ‘innige verknochtheid’ van het gehele volk aan het vorstenhuis. Er moest een blijvend aandenken opgericht worden, gefinancierd uit collectes in het hele land. De eerste steen voor het monument werd in 1863 door Koning Willem III gelegd op Plein 1813 in Den Haag. Helaas was de praktijk niet zo idealistisch als Van Reenen voorschotelde, want door allerlei meningsverschillen duurde het nog tot 1869 voor het monument kon worden ingehuldigd. Of de doorsnee

inwoner van Heemstede en Bennebroek zich toen erg vaderlandslievend toonde is niet bekend, vast staat wel dat ook in Heemstede en Bennebroek inzamelingen voor het monument zijn geweest. De collecte in Bennebroek bracht zelfs f 206,24 op, omgerekend ruim tweeduizend euro, een niet gering bedrag voor een dorp van 585 inwoners. Helaas is niet bekend wie de gulle gevers waren.

In november 1863 werd in het hele land feest gevierd. In Haarlem was volgens het *Algemeen Handelsblad* de hele stad in feestdos. Arm en rijk tooide zich met de nationale driekleur en met oranje en schoolkinderen zongen vaderlandslievende liederen op de Grote Markt. De kinderen van de stadsscholen werden daarbij door het gemeentebestuur feestelijk ont-

haald. Heemstede stak hierbij schamel af. Hoofdonderwijzer Jacob van Term wilde graag aandacht besteden aan het feest en hij vroeg dan ook toestemming aan burgemeester en wethouders om een fraaie herdenkingsplaat en een stel liederen voor de kinderen aan te mogen schaffen. Het gemeentebestuur vond unaniem een uitgave van vijftien cent per kind te duur en meende dat de meester zeker wel in staat was om de kinderen zonder de plaat het belang van het 'herkregen volksbestaan' duidelijk te maken. Het wijst niet op groot enthousiasme bij het gemeentebestuur voor deze herdenking en aanwijzingen dat het feest op een of andere manier gevierd is, zijn niet gevonden.

100 jaar na 1813

Vijftig jaar later was dat anders. Het enthousiasme van het gemeentebestuur voor een herdenking was iets toegenomen, maar nog niet in die mate dat een zelfstandig feest nodig geacht werd. Het kwam het bestuur goed uit dat er grote feestelijkheden werden georganiseerd voor de opening van Groenendaal op 17 juli en bij die gelegenheid ook het herdenkingsfeest 1813-1913 gevierd kon worden. Marc de Bruijn heeft in het boek over Groenendaal uitgebreid geschreven over deze festiviteiten. In de openings toespraak vergeleek burgemeester Van Lennep de 'jubel van vrijheid en onafhankelijkheid der Heemsteders in Groe-

nendaal' met de feestviering in Nederland een eeuw eerder voor het herkrijgen van de onafhankelijkheid, een uitspraak die vooral iets zegt over de betekenis die aan de openstelling van Groenendaal gehecht werd.

Hoewel de opening van het wandelbos groot werd gevierd, werd aan het eeuwfeest zelf maar spaarzaam aandacht geschonken. De christelijke zangvereniging Ex Animo zong een lied '1813' genaamd en aan in het slotstuk van het grote vuurwerk 's avonds werd de 'jubileumzuil 1813-1913' nagebootst. Wat Heemstede als blijvende herinnering heeft overgehouden aan dit eeuwfeest, is de naam Vrijheidsdreef voor de toenmalige brede toegangslaan vanuit het dorp naar Groenendaal, genoemd naar de herwonnen vrijheid in 1813 en niet, zoals wel wordt gedacht, naar de bevrijding in 1945.

Michiel de Ruyter, een ware Nederlandse held

Een feest waar men, net als in heel Nederland, wel aandacht voor had, was de herdenking van de 300ste geboortedag van Michiel Adriaansz. de Ruyter in 1907. De admiraal uit de Gouden Eeuw werd bejubeld als Nederlands grootste zeeheld en de herdenking was zo belangrijk dat de schoolkinderen in het hele land wel een vrije dag verdienden. Ook burgemeester Van Lennep gunde de kinderen die dag, maar gaf toch een eigen

► Zanghulde voor het pas voltooide raadhuis van Heemstede bij de 300ste geboortedag van Michiel de Ruyter in 1907.

▼ *Bij de inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898 waren er kinderspelen op het feestterrein bij het Wapen van Heemstede.*

invulling aan het begrip vrije dag. Het feest moest hier een eenvoudig karakter krijgen en de kinderen werden verwacht bij het nieuwe raadhuis, waar zij in het nog niet aangelegde plantsoen een speciale De Ruyterboom en andere bomen plantten. Hierna zongen zij toepasselijke liederen. De burgemeester hoopte hiermee de kinderen te betrekken bij het

plantsoen, waardoor zij later niet zo snel in de verleiding zouden komen, het te vernielen. In 1907 kregen alle schoolkinderen een herinneringsplaat.

Een jubelend volk in 1898

Hoewel het geen herdenking was, is het inhuldigingsfeest voor koningin Wilhelmina toch de moeite waard om genoemd te worden als feest waar latere herdenkingen naar terugwijzen, maar ook als feest waarop de Heemstedse kinderen de slag om het Manpad herdachten. Het verhaal van de slag, die waarschijnlijk nooit heeft plaatsgevonden, was zeer populair in de negentiende eeuw en droeg bij aan het nationale gevoel dat Nederlanders strijders voor vrijheid waren.

De inhuldiging van koningin Wilhelmina werd op 6 september overal groots gevierd, het Nederlandse volk verheugde zich op de jonge koningin. Het feest dat in Heemstede al op 1 september plaatsvond, bestond uit drie delen: een bedeling voor de armen, een optocht en feest voor de schooljeugd en aansluitend een volksfeest met spelen, muziek en vuurwerk.

Het programma voor de kinderen nam een belangrijk deel van de dag in beslag. Aan het begin van de dag trok een stoet van zeshonderd schoolkinderen van het feestterrein voor het Wapen van Heemstede, via het landgoed *Meer en Berg*, naar de Naald aan het Manpad, waar de Slag uit 1304 herdacht werd. Hier hield burgemeester Van Lennep een toespraak en mocht een van de kinderen een krans leggen als eerbetoon aan de dappere mannen die hun leven hadden gegeven voor de onafhankelijkheid van Holland. De kinderen zongen twee liederen. Het laatste couplet

▲ *Pandverbeuren. Rechts met hoge hoed staat burgemeester David Eliza van Lennep met naast hem zijn vrouw.*

▼ *Hoepelwedstrijd.*

van het lied *Witte van Haemstede*, verbond Wilhelmina met de moedige veldslag in Heemstede:

*Als eenmaal het heil van het Vaderland vraagt,
Ten strijde te trekken vol moed,
Een vijand 't berooven onzer vrijheden waagt,
Te schenden een vrede zoo zoet,
Zal met ons Wilhelmina, als eens Haemstede deed,
Verwinnen dien vijand, verbannen dat leed!*

Vervolgens liepen de kinderen door de Koediefs-
laan en over de Binnenweg naar het raadhuis waar
zij een schilderij aanboden en nog verder naar het
feestterrein, waar de 94-jarige weduwe E. Tulkens-
van Tongeren de Wilhelminaboom plantte.

De feestgids vermeldde alle vaderlandslievende en
oranjegezinde teksten die die dag gezongen werden
door de kinderen en diverse koren. Het waren er
zestien. Opvallend is dat het zanggezelschap Ex
Animo de *Feestcantate* 1863 ten gehore bracht, die de
Heemstedenaren in 1863 waarschijnlijk niet hadden
gehoord. Het laatste couplet luidde:

*Oranje en Nêerlands volk zijn één, Hoezee!
Gods heil den nabuur, groot en klein, Hoezee!
Maar 't heilig erf der vad'ren vrij,
Dat wil Oranje en willen wij!
Vivat Oranje! Hoezee! Vivat Oranje, Hoezee!*

Als aandenken aan deze dag ontvingen de kinderen
een koninginnebeker.

► *Boogschieten.*

◀ *Tonkruien.*

▲ Het verlichte raadhuis in 1923, ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina.

▼ Op het weiland naast de Vrijheidsdreef werd in 1923 het bezoek van prinses Henriette Maria van Engeland aan Adriaan Pauw in 1644 nagespeeld.

Een uitbundig jubileum in 1923

Koningin Wilhelmina had zich tijdens de eerste 25 jaar van haar regeerperiode geliefd gemaakt. Zij had in augustus 1916 een bezoek gebracht aan Heemstede en Bennebroek en toen in 1918 de staatsorde werd bedreigd door de oproep tot een socialistische revolutie door Troelstra, haastte het bestuur van Koninginnedag

zich om de koningin steun te betuigen. Het liet weten dat alle verenigingen en coöperaties van Heemstede blijk wilden geven van hechte trouw en aanhankelijkheid. Het bestuur wilde de koningin tevens hulde brengen, omdat zij alle bange oorlogsjaren met haar volk had meegeleefd. Hare majesteit liet aan de burgemeester antwoorden, dat zij diep getroffen was door dit bewijs van 'verknochtheid en trouw'. 'De moeilijke dagen die achter ons liggen hebben opnieuw bevestigd dat het Vaderland op burgers kan bouwen wien geen offer te zwaar valt om het gemeen bezit te verdedigen [tegen] al wie de orde mocht willen aantasten. In dit besef kunnen wij met vertrouwen de toekomst tegemoet gaan.'

Na deze wederzijdse blijken van aanhankelijkheid, wekt het geen verbazing dat in Heemstede, net als trouwens overal, het regeringsjubileum in 1923 uitbundig gevierd werd. Kosten nog moeite werden gespaard. De voorgevel van het raadhuis was verlicht met tweeduizend kooldraadlampen van 220 volt. Hiertussen was de gevel als het ware begroeid met bloemen. Ook leverde het elektriciteitsbedrijf nog vijfhonderd metaal-draadlampen van 14 volt. Het feest

duurde drie dagen. Er waren concerten op het Raadhuisplein en het Oranjeplein, er was een optocht waar duizend schoolkinderen aan meededen en die eindigde met kinderspelen in Groenendaal. Hier werden allerlei spelletjes gedaan, waaronder een ‘geestig’ spel waarbij meisjes allerlei kledingstukken op een drooglijn moesten hangen en jongens kruiwagens met tonnen moesten rijden. Er was een bloemencorso met versierde auto’s, karren en fietsen, een etalagewedstrijd, ringrijden, vuurwerk en op de slotdag trok de grote historische optocht duizenden bezoekers. De optocht was een waar spektakelstuk waarin een voor Heemstede belangrijk historisch feit werd uitgebeeld, namelijk het bezoek van prinses Henriette Maria van Engeland, de vrouw van prins Willem II van Oranje, aan Adriaan Pauw in 1644. De stoet compleet met rijtuigen, maar ook edelen te paard, klaroenblazers, hellebaardiers, musketiers en nog vele anderen trok van buitenplaats *Ipenrode*, via de Van Merlenlaan naar het weiland rechts aan het einde van de Vrijheidsdreef, waar een enorm decorstuk het Oude Slot in zijn glorie dagen verbeeldde. De hoofdrollen werden vertolkt door een groot aantal notabelen uit de gemeente, met H.C. Beels van Heemstede als Adriaan Pauw en freule Agneta Teding van Berkhout als prinses Maria.

Naast het officiële programma was er ook van alles te beleven. Het feest trok flink wat straatmuzikanten die bijdroegen aan de feestvreugde en in café Lommeroord aan de Herenweg kon iedere avond gedanst worden op live jazzmuziek. Veel feestgangers waren onder de indruk van de versieringen en de lichtornamenten. *Haarlems Dagblad* schreef: ‘Wat is Heemstede nu mooi. Van de Blauwe Brug af tot aan het Raadhuis, vallen breed langs de huizen de nationale doeken. Gevels zijn oranje-geel en groen van goudsbloemen.’ Langs de weg stonden oranjestaken en rood-wit en blauw kolommen vol planten. Op het gedeelte tussen IJzeren Brug

en raadhuis hingen van boom tot boom slingers van lampionnen en ook veel huizen waren met licht versierd. Heel bijzonder was de gekroonde letter W die boven de watertoren leek te hangen. De mensen die het jubileum in groten getale bezochten, genoten van een zorgeloze middag of een ontspannen avond. Het was na de grote festiviteiten van 1898 en 1913 opnieuw een bijzonder geslaagd feest.

▲ De dames uit het gezelschap dat in 1923 het bezoek van prinses Henriette Maria naspelde. V.l.n.r achter: Jenny Meinesz, To van Lennep, Rie Aberson, Ineke Beels; midden: Elly Dorhout Mees, E. Quarles van Ufford-Dolleman, freule Agneta Teding van Berkhout, freule Maggy Teixeira de Mattos; voor: freule Fietje van Riemsdijk en Caroline Beels.

Bronnen

Noord-Hollands Archief:

- Gemeentebestuur van Bennebroek, T. 3804, inv.nr. 114.
- Ambachts- en Gemeentebestuur van Heemstede, T. 3868, inv.nr. 151, 850, 1291.
- Gemeentebestuur van Heemstede, T. 3872, inv.nr. 103.
- Feestgids voor de feesten op 17 juli 1913 te Heemstede, bibliotheek NHA.
- Officiële gids voor de feestelijkheden in Heemstede op 13-14-15 september 1923, bibliotheek NHA.
- Programma der feesten 1898, bibliotheek NHA. www.noord-hollandsarchief.nl/kranten www.kranten.kb.nl

Oude grenspalen in en om Groenendaal

Henk Knegtering en Marloes van Buuren

Grensstenen zijn letterlijk zo oud als de weg naar Rome. Of eigenlijk nog ouder, want zelfs van de oude Egyptenaren en Assyriërs zijn grensstenen gevonden. Zodra mensen wilden en konden aangeven wat hun gebied was, hebben ze afbakeningen geplaatst. In Nederland zijn talloze palen terug te vinden langs de grenzen van het land, van provincies en van gemeentes. Maar van oudsher is ook particulier bezit afgebakend met grensstenen. In Heemstede heeft Henk Knegtering onderzoek gedaan naar grenspalen in en om Groenendaal. Hij is bij de gemeente Heemstede hoofd van de afdeling Uitvoering Openbare Ruimte.

▼ *Christiaan Gebhard tekende in 1733 het 'door Mattheus de Neufville in Erfpagt genoomen' grondgebied, aangegeven door 56 grenspalen. Links van het woord 'Meerenberg' begint het met de palen 1, 2 en 3 bij de 'Droogberg' en dan met de klok mee, langs de Herenweg boven telt dit door tot 56 rechts van het woord 'Meerenberg'.*

Vlakbij de grote parkeerplaats bij restaurant Groenendaal, bij het klaphek richting Bosbeek, kwam Henk Knegtering zo'n vijftien jaar geleden bij onderhoudswerkzaamheden een hardstenen paal tegen met de inscriptie PDN 47. Intrigerend vond hij dat. Wat betekende dat opschrift en wat deed die paal daar? En zo is zijn speurtocht naar de grenspalen in Groenendaal begonnen. Want dat bleek het te zijn: een paal die de grens aangaf van het grondgebied van Petronella de Neufville, die van 1732 tot 1749 eigenaresse van Meer en Berg was.

Het onderzoek van Knegtering kwam eigenlijk pas echt op gang toen de viering van honderd jaar wandelbos Groenen-

daal naderde. Er was namelijk een plan ontstaan om met behulp van oude kaarten uit verschillende periodes de oude route van het Wilhelminaplein naar de Manpadslaan te reconstrueren en daar eventueel een wandelroute uit te zetten.

Meer en Berg en de familie De Neufville

Vanaf 1696 was *Meer en Berg* in handen van de David de Neufville (1654-1729). Hij was weduwnaar toen hij stierf, en datzelfde jaar overleed zijn oudste dochter Catharina (1684-1729). Het enige andere kind, dochter Petronella (1688-1749), erfde Meer en Berg om onbekende reden niet.

Dirk van Lennep (1693-1755), gehuwd met Petronella's nicht Catharina de Neufville, kocht *Meer en Berg* op 29 december 1729. Hij had ambitieuze plannen en breidde zijn grondgebied in twee jaar tijd tot het vijfvoudige uit door onder meer het nabijgelegen *Leeuwenberg* te kopen en een groot stuk 'wildernisse'. Blijkbaar was dat iets te voortvarend, want hij kwam in financiële moeilijkheden. Zijn schoonfamilie schoot te hulp en in 1732 kocht Petronella de Neufville, de dochter van David, *Meer en Berg*. In januari 1733 trouwde zij, binnen de familie, met haar neef Mattheus de Neufville (1683-1743). Hij staat vermeld als opdrachtgever van de in 1733 door landmeter Christiaan Gebhard getekende kaart. Maar het was toch Petronella die de formele eigenaresse was van *Meer en Berg* en alles wat daar in 1732 bij hoorde. Het zijn dan ook haar initialen die op de grenspalen komen te staan: PDN.

► De paal die Knegtering bij het klaphek richting Bosbeek aantroef stond daar niet op z'n oorspronkelijke plaats. Die was namelijk aan de Herenweg, een stukje ten noord-noordoosten van de toenmalige Conijnenberg, aan de Groenendaalkant van de Herenweg.

Oudere palen met letters

Christiaan Gebhard had vóór zijn kaart van 1733 al een nagenoeg gelijke kaart in 1731 getekend. Op beide kaarten staan behalve de nummers ook letters. Deze letters, die ook verwijzen naar grenspalen, zijn al te vinden op de kaart van

Balthasar Florisz. van Berckenrode van 1643. De palen A, B, C en D gaven de scheiding aan tussen de duinen van Bennebroek en die van Anna Cornelia Pauw (dochter van Adriaan Pauw, heer van Heemstede). Dit is globaal de huidige grens Heemstede-Bennebroek. De palen met de letters E, F, G en H stonden vanaf het huidige molentje tot aan de Herenweg. Zij gaven de scheiding aan tussen het land van Anna Cornelia Pauw en dat van de heer van Heemstede. Deze oude grens loopt door het noordelijke deel van Groenendaal.

Naarmate Knegtering meer te weten kwam over de grenspalen in Groenendaal, ging hij ook op zoek om er zo veel mogelijk terug te vinden. Met een prikstok speurde hij op plaatsen waar palen zouden moeten staan. De letterpalen F en G zijn naar de Beukenlaan verplaatst en nog te vinden; de palen A, B, C, D, E en H zijn niet gevonden.

Van de grenspalen uit de periode Petronella de Neufville zijn er zeven terug gevonden: vijf bij Mariënheuvel (PDN 4, 16, 17, 20 en een PDN-paal zonder nummer) en twee in Groenendaal (PDN 47 en 50).

M-B: Meer en Berg, H: Heemstede

Behalve de tot nu toe genoemde palen stonden op diverse plekken in het huidige wandelbos Groenendaal-Meer en Berg palen met de letters M-B en H met daarbij een nummer. De letters verwijzen naar Meer en Berg en Heemstede. Deze palen stonden vroeger langs de muur van *Meer en Berg* aan de Glipper Dreef. Ze zijn onder andere te zien op een gravure van Hendrik Spilman uit 1761 en op foto's uit het begin van twintigste eeuw. Na 1912 zijn deze palen verdwenen, vermoedelijk bij de verbreding van de Glipper Dreef (toen nog Glipperweg). Afgelopen jaar, bij de herdenking van honderd jaar wandelbos Groenendaal, zijn zes teruggevonden grenspalen teruggezet op de oude grens tussen Heemstede en *Meer en Berg*. De palen hebben de nummers 1, 6, 8 en 9 en

► Tot 1912 stonden langs de Glipper Dreef (toen nog Glipperweg) nog palen die de grens aangaven tussen Meer en Berg en de gemeente Heemstede. Opvallend genoeg staan ze net buiten de omheining.

twee palen zijn identiek, maar zonder nummer. Ze staan op een onderlinge afstand van 11,28 m ofwel drie Rijnlandse Roeden.

IPO: Jacques Philipus d'Orville

Grenzend aan het grondgebied van *Meer en Berg* van de De Neufvilles lag *Groenendaal*. Eigenaar was van 1709 tot 1739 Jean d'Orville en daarna tot 1751 zijn zoon Jacques Philippe. Van Jacques Philippe d'Orville zijn zes van de oorspronkelijk elf grenspalen bewaard. Ze dragen de letters IPO en daaronder N° (weergegeven als N =) en een getal.

Als grenzen veranderden, werden palen vaak verplaatst. Ook werden precies op de grens palen tegen elkaar aangezet. Zo vinden we op een kaart van 1739 de oude grenspaal 'E' en IPO N° 8 naast elkaar. Die paal E kwam van de

locatie noordelijk langs de Herenweg. Paal PDN 47 werd in 1739 nog weergegeven samen met paal IPO N° 7. Rond 1740 is PDN 47 verplaatst naar de toen rechtgetrokken grens van *Meer en Berg*, doordat Jacques Philippe d'Orville in 1740 een paar snippers duingrond in erfpacht overnam van De Neufville.

Bij het zoeken naar nog overgebleven IPO-palen, bleken sommige niet meer op hun oorspronkelijk plek te staan. De palen IPO N° 10 en 'G' horen samen te staan, maar IPO N° 10 bleek 6 meter van paal G af, richting IPO N° 9, te staan. PDN 50 stond nog wel tegen IPO N° 11 aan, maar was geheel onder het duinzand verdwenen.

Van de IPO palen staat nu nummer 1 bij de Van Rappartlaan bij het molentje, nummer 4 en 6 (terug gevonden onder het zand) staan aan de Herenweg. IPO 9 + paal F, IPO₁₀ + G en IPO 11 + PDN 50 staan alle twee aan twee langs de Beuken-Lindelaan.

Familie Hope

Na Jacques Philippe d'Orville was David van Lennep eigenaar van *Groenendaal* van 1752 tot 1767 en vervolgens vanaf 1767 John Hope. De IPO- en PDN-palen zijn toen alle op hun plek blijven staan. Toen John Hope in 1784 overleed bleef *Groenendaal* in de familie en kochten de erfgenamen *Bosbeek* er nog bij. In 1802 verwierf Adrian Elias Hope *Groenendaal* en *Bosbeek* en toen hij in 1836 overleed

was zijn broer Henry Philip Hope de erfgenaam.

Terwijl de IPO- en PDN-palen bleven staan, zijn op locaties buiten Groenendaal zijn ook palen van de familie Hope geplaatst. Een paal met de inscriptie N° 11 A.E.H. H.P.H. N° 16 is gevonden in de tuin van Overlaan. De letters zijn de initialen van Adriaan Elias Hope en Henry Philip Hope.

Bronnen

Christian Bertram, hoofdstuk 'Groenendaal als cultuurhistorische schatkamer' in: *Groenendaal – van buitenplaats tot wandelbos*, Heemstede 2013.

<http://www.grenspalen.nl/>

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Grenspaal>

▲ Beuken-Lindelaan: achter paal IPO N° 9 staat, niet zichtbaar op deze foto, paal F.

▲ Beuken-Lindelaan: de palen PDN 50 en IPO N° 11.

▲ Grenspaal van de familie Hope, gevonden in de tuin van Overlaan aan het Raadhuisplein. De letters staan voor Adriaan Elias Hope en Henry Philip Hope.

Extra informatie en foto's op de website

In 1793 maakte Jacob Abraham van Lennep (1752-1828), toen eigenaar van *Meer en Berg*, een kopie van de kaart van Gebhard van 1733. De ondergrond tekende hij in potlood, en daaroverheen gaf hij in pen aan wanneer grond of een buitenplaats waren gekocht en voor hoeveel het in bezit van zijn familie was gekomen. Dit is de eerste kaart die Knegtering raadpleegde bij zijn onderzoek. Met behulp van deze kaart heeft hij een transcriptie gemaakt van de verklaring op

de kaart van 1733. Hierin staat precies omschreven waar elk van de 56 PDN-palen staan. Voor dit artikel voerde dat iets te ver, maar omdat het leuk is om te lezen, vindt u deze informatie bij de bijlagen bij *HeerlijkHeden* 159 op onze website www.hv-hb.nl.

Daarbij ook nog extra foto's en de locatie van de palen die u nu nog in en om Groenendaal kunt vinden. En officiële wandelroute is er (nog) niet, maar u kunt de palen natuurlijk wel langs lopen.

Boerderijen aan de Blekersvaart, Prinsenlaan en Wagnerkade

Cees Peper en Marloes van Buuren

Dit is het vijfde deel van onze serie over boerderijen in Heemstede. Deze keer kijken we naar vier verdwenen boerderijen op diverse plekken in Heemstede.

▲ De boerderij van Arie van Beusekom in 1930. Aan de overkant van de Blekersvaart liggen de wasserijen van Visser en Breed (het lage witte gebouw). Rechts het woonhuis van de familie Reinierse van wasserij Anna, achter de boerderij de schoorsteen van wasserij Anna. Op de voorgrond de aanleg van de Esdoornkade.

In de hoek van de Blekersvaart en de Esdoornkade, waar nu het zuidelijke deel van de Jan van de Bergstraat is, lag tot 1934 een boerderij. De eerste boer die we hier kennen was Coenraad Milatz (1796-1872) die hier vermoedelijk vanaf 1829 woonde. Zoals u al in het verhaal over de Dinkelhoeve heeft kunnen lezen bekleedde Coenraad tal van maatschappelijke functies, waaronder die van gemeenteraadslid. Zijn jongste zoon

Johannes Godefridus (1842-1913), die de boerderij van zijn vader overnam, was naast boer ook hulponderwijzer op de openbare school aan de Voorweg. Coenraad en Johannes Godefridus heten in de gegevens van de burgerlijke stand 'landbouwer' en lijken dus geen koeien gehad te hebben. Wel hield Johannes Godefridus varkens, konijnen en 'Italiaanse' kippen. Dit blijkt uit krantenberichtjes uit de periode 1903-1909.

We weten niet wat er met de boerderij gebeurde toen Johannes Godefridus in 1913 overleed. Wel kennen we de laatste boer op het bedrijf, Arie van Beusekom (1889-1982). Arie en zijn oom Ernst van Beusekom hebben beiden op diverse plaatsen in Heemstede ‘geboerd’, maar hun omzwervingen zijn niet makkelijk op jaartallen vast te pinnen.¹ Volgens eigen zeggen² kwam Arie van Beusekom rond 1901 in huis bij zijn oom Ernst van Beusekom, toen nog op de boerderij aan de Cloosterweg, op het land van 't Klooster. In 1914 trouwde Arie met Wilhelmina Maria Walleker. Ergens in de jaren twintig moeten ze verhuisd zijn naar de boerderij aan de Blekersvaart. Arie van Beusekom, ook wel Beus genoemd, was veehouder en leverde zijn melk aan melkhandel Van Staveren in de Camplaan. Het erf van de boerderij bereikte je via een hek aan het eind van de Iepenlaan of vanaf de Blekersvaart over een houten brug op de plaats waar nu de stenen Vaartbrug ligt.

Begin jaren dertig werden de bouwplannen van de gemeente Heemstede op het terrein van Van Beusekom concreet en moest hij vertrekken. De gemeente liet voor hem een nieuw huis bouwen aan de Cloosterweg 28, en zo was Arie in 1935 weer op zijn oude plekje terug. De boerderij aan de Blekersvaart is in 1934 afgebroken. Op de boerderij aan de Cloosterweg bleven Arie van Beusekom en zijn vrouw tot 1950 en daarna hebben ze gewoond in het koetshuis van Berkenrode en vervolgens tot 1974 op Herenweg 121, één van de witte huizen die vlak bij Berkenrode direct aan de Herenweg staan. Op het weiland van Berkenrode hield Arie nog geruime tijd koeien voor de vleesproductie, niet langer voor melk.

Prinsenlaan 24

Aan de noordkant van de Prinsenlaan lagen in de eerste helft van de twintigste eeuw twee boerderijen. De eerste vanaf de Glip vrij vooraan aan de rechterkant, op nummer 24. Een tekening uit 1916 met de aanvraag voor het bouwen van een hooiberg laat zien dat eigenaar J. de

Wilde aan de weg zijn woonhuis met veestal had, iets verder naar achter lag de paardenstal/wagenschuur. De nieuwe hooiberg moest direct aan de weg komen te staan. In april 1927 bood De Wilde zijn koeien, gereedschap en alle boerderijtoebehoren te koop aan en in mei 1927 verhuisde hij naar de Schoollaan in Bennebroek. L. Kortekaas nam de boerderij over. Hij wordt in adresboeken eerst landbouwer en later melkhandelaar genoemd. Mevrouw Vriezen-van Wijk, die als kind vlakbij in de Talmastraat woonde, herinnert zich dat Kortekaas ook kippen had. Als haar moeder een kip nodig had bestelde ze die bij Kortekaas, die het beest wel slachtte, maar het plukken en schoonmaken moesten ze zelf doen.

Vanaf halverwege de jaren zestig lijkt de boerderij niet meer in bedrijf te zijn geweest; mevrouw Kortekaas-Hogenboom was in die periode de bewoonster. De hooiberg, de houten stal en het bouwvallige huis zijn in 1980 gesloopt en nu staan er moderne huizen.

De naam Kortekaas komen we ook aan de overkant van de Prinsenlaan tegen, waar nu de Prinsessenhof is. Bollenhandelaar Dick Kortekaas huurde daar vanaf circa 1962 de bovenverdieping van een grote schuur, waar hij zijn bollen verpakte en verzendklaar maakte.

▲ De boerderij van Kortekaas, Prinsenlaan 24.

Er was ook een stukje grond dat hij als proefveldje gebruikte.

Prinsenlaan 48

Iets verderop aan de noordkant vinden we nu nog steeds het schilderachtige huis Prinsenlaan 48 met rood-witte luiken. Dit was een eeuw geleden de boerderij van J.P.Th. Jansen. In 1908 lag direct achter het huis de koestal en aan de oostkant een hooisluur. Stal en schuur werden gesloopt en op de plaats van de hooisluur kwam een 'warande'. In 1916 liet Jansen een nieuwe koestal bouwen, in 1922 een 'rijtuig- en wagenbergplaats' en in 1924 een hooi-berg. Er was geen weiland bij het bedrijf. Dat huurde Jansen in de omgeving. Hij ventte zijn melk uit met de bakfiets.

haar arm nog een mandje met eieren! Later had ze op de Glijp haar eigen wijk en gebruikte ze een handkarretje.

In 1950 emigreerde de familie Lekx naar Canada. In die tijd trokken heel wat boeren naar Canada, Australië en Nieuw Zeeland. Na een tussenperiode waarin P.A. Wagemans op de Prinsenlaan 48 woonde, nam veehouder J. Hulsbosch de boerderij over.

De boerderij van Hein Jansen

Op een heel andere plek in Heemstede, namelijk op het weiland tussen de Wagnerkade, het Heemsteeds Kanaal en het Spaarne, had Hein Jansen (1887-1968) zijn melkveeboerderij met zo'n twintig koeien. Hij was getrouwd met Christina

▲ Prinsenlaan 48, 2013. De muur is in november 2013 gebouwd.

In oktober 1940 kocht Leen Lekx, tot dan toe zetbaas op de boerderij van 't Oude Slot, de boerderij van Jansen. Lekx maakte zijn eigen boter en kaas. Net als zijn voorganger ging hij 'de boer' op met zijn producten. Hij had één of twee knechts. Zijn dochter Clazien, de oudste van zeven kinderen, ging toen ze 13 of 14 was van school af om mee te gaan helpen venten. Op de fiets deed ze haar ronde door de buurt met op de bagagedrager voorop een 20-liter melkbus met een kraantje, aan het stuur ter weerszijden nog eens vijf liter, op de bagagedrager achter pap, yoghurt, room en kaas en aan

Alida Milatz (1885-1991), de dochter van Apolonia van Beusekom, die weer een zuster van Ernst van Beusekom was. Zo zijn de Heemsteedse boerenfamilies met elkaar verknoopt. De ingang tot de boerderij en de daarbij behorende weilanden lag aan het uiteinde van de in 1932 aangelegde Bachlaan en was via een dam met duiker te bereiken. Daaraan grenzend was het ijsbaanterrein, aan de overzijde van de huidige Wagnerkade. Het lijkt erop dat Jansen niet op de boerderij woonde, want in adresboeken van 1932 tot 1951 is zijn adres steeds Havenstraat 19. Jansen moest wegens

Noten

1. De kaarten uit het bevolkingsregister zijn door doorhalingen niet altijd goed leesbaar. Adresboeken zijn er niet uit alle jaren.
2. Arie van Beusekom is in 1981 voor ons blad geïnterviewd door Gerard Schuitemaker. Zie bronnen.

▲ 1950, de toegang tot de boerderij van Jansen.

gezondheidsproblemen zijn werk op de boerderij in 1962 stoppen. Zijn zoon Harrie zette het bedrijf nog enkele jaren voort. Daarna werd de gemeente Heemstede eigenaar van de grond. De houten stal werd op 5 september 1970 als

oefenobject door de brandweer in brand gestoken en brandde gecontroleerd af. Begin jaren zeventig is op het grondgebied van de voormalige boerderij een deel van de huizen van de Franz Léharlaan gebouwd.

Bronnen

Adresboeken Heemstede, collecties HVHB en Noord-Hollands Archief.
 bouwtekeningen.heemstede.nl
Haarlems Dagblad, www.noord-hollandsarchief.nl/kranten
 Marloes van Buuren, 'Acht decennia in hetzelfde huis', in: *HeerlijkHeden* 141, 2009.
 Cees Peper, 'De Dinkelhoeve, de boerderij van Milatz', in: *HeerlijkHeden* 155, 2013.

Cees Peper, 'Hoeve Nijverdal: de boerderij van Van der Hulst', in: *HeerlijkHeden* 156, 2013.
 Gerard Schuitemaker, 'De odyssee van Arie van Beusekom', in: *Nieuwsbrief* 30 (voorloper *HeerlijkHeden*), 1981.
 H. Smit (samensteller), *Heemstede, de straat waarin wij wonen*. Den Haag 1985.
 Met dank aan Jaap van Schagen en J.W.G. van Doorn.

1963, Wagnerkade met rechts op de achtergrond de schuren van de boerderij van Jansen.

De Arend door Heemstede en Bennebroek

Martin Bunnik

Voor vele Nederlanders is het bekend dat de eerste spoorlijn in Nederland in 1839 tussen Amsterdam en Haarlem in gebruik genomen is met een trein getrokken door de stoomlocomotief de Arend. Wat ze misschien niet weten is dat nog geen drie jaar later de spoorverbinding vanaf Haarlem doorgetrokken werd naar Veenenburg (Hillegom) en de stoomlocomotief de Arend regelmatig langs Heemstede en Bennebroek reed. In dit artikel wordt beschreven hoe deze spoorlijn tot stand gekomen is en wat de perikelen waren rondom het station in Heemstede.

▲ *De stoomtrein uit 1842.*

In 1837 legde de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (HIJSM) de eerste Nederlandse spoorlijn aan tussen Amsterdam en Haarlem. Deze lijn was een proeftraject als onderdeel van de verbinding Amsterdam-Rotterdam. Dit proeftraject werd geopend op 20 september 1839. De eerste rit werd uitgevoerd met de stoomlocomotief de Arend waarvan een nog werkende replica in het spoorwegmuseum van Utrecht staat. De reiziger had de mogelijkheid om eerste, tweede of derde klas te reizen tegen betaling van respectievelijk 120, 80 of 40 cent. Deze tarieven waren relatief hoog want in die tijd lag het dagloon van een Haarlemse textielarbeider tussen 90 en 150 cent.¹

De wagons waren niet meer dan een aantal aan elkaar gekoppelde koetsen op een houten frame voorzien van ijzeren spoorwielen. Alleen de eerste klas diligences waren van ramen voorzien, de overige wagons hadden open zijvensters. Vele Nederlanders waren sceptisch over het gebruik van deze nieuwe technologie en noemden de locomotief een vuurspuwend monster.

Er werd gereden met een snelheid van ca. 35 km/uur, ruim tien keer sneller dan

de trekschuit. De reistijd van Haarlem naar Amsterdam werd van een halve dag teruggebracht tot een half uur.² Veel meer reizigers maakten gebruik van deze nieuwe mogelijkheid dan de spoorwegdirectie verwachtte. Door het enorme succes van deze stoomtreinverbinding werd bij Koninklijk Besluit op 22 juni 1840 een vergunning verleend tot

► *De open houten wagons.*

► Het vuur-
spuwend mon-
ster op punt van
vertrek.

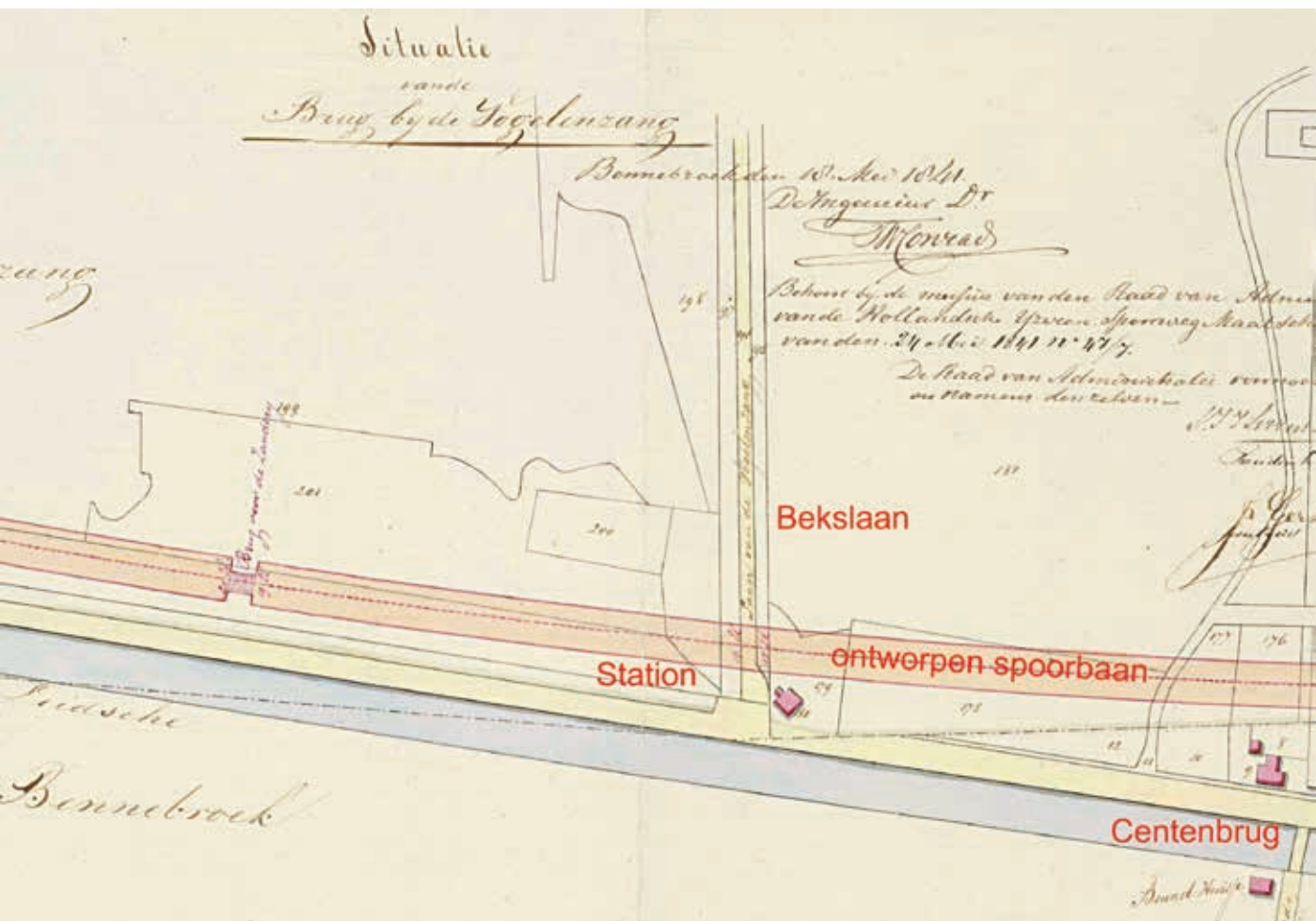
▼ Het ontwerp
van het spoor na-
bij station Vog-
elenzang, getekend
door Ir. Conrad.

het verlengen van de spoorlijn Amster-
dam-Haarlem tot aan Rotterdam. Een
korter tracé tussen beide steden was in
die tijd nog niet mogelijk want het Haar-
lemmermeer werd pas in 1852 droogge-
legd.

Het ontwerp en de bouw

De aanleg was geen eenvoudige opgave. Voor de realisatie van de ca. 70 km lange spoorlijn moesten vele stukjes grond worden gekocht en bijna honderd bruggen worden gebouwd. Het ontwerp en de bouw vonden plaats onder de gedegen leiding van hoofdingenieur F.W. Conrad. Alle nieuwe beschikbare technieken voor het bouwen van bruggen werden ingezet. Zo werden er houten spoorbruggen geconstrueerd, een techniek die uit Noord-Amerika overgenomen werd.

Het oorspronkelijke tracé, ontworpen door Ir. W.C. Brade, lag direct tegen het jaagpad van de Leidsevaart aan, maar Ir. Conrad verlegde de spoorlijn iets van de Leidsevaart af om te voorkomen dat de paarden op het jaagpad zouden schrikken van een passerende trein. De spoorlijn kwam niet in de nabijheid van de woonkernen³ van de gemeente Bennebroek, Heemstede en de overige dorpen in de Bollenstreek te liggen. Het belangrijkste doel van de spoorlijn was een snelle verbinding tussen de grote

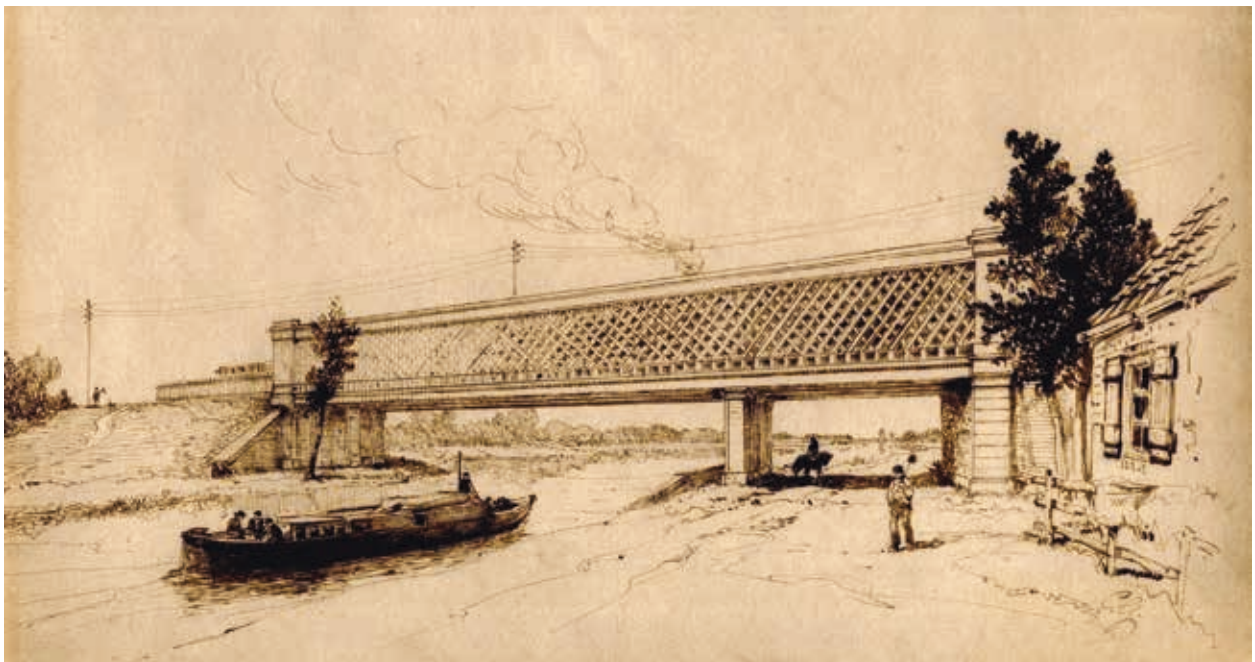

▲ 1865: Station Haarlem ⁴, toen nog voorzien van breedspoor.

steden en niet de bereikbaarheid van de dorpen. Vermoedelijk had men er in die tijd nog geen idee van dat de stoomtrein de mogelijkheid zou bieden voor het forensenverkeer dat op het einde van de 19de eeuw op gang kwam.

De aanleg van de lijn tot Veenenburg (bij Hillegom) ging in etappes. Het eerste deel liep van Haarlem-Oost naar de Brouwersvaart. Het tweede stuk ging van de Brouwersvaart tot aan het station Vogelenzang terwijl het derde deel tot aan het station Veenenburg liep. De aannemer was verantwoordelijk voor de bouw van het dijklichaam, de bruggen en de duikers. Op het dijklichaam kwam een enkelspoor met een spoorbreedte van 1945 millimeter, het zogenaamde breedspoor.

Op 17 september 1841 vond de aanbesteding plaats van 'de groote houten Traliebrug met gemetselde landhoofden' over de Leidsevaart nabij Bennebroek. Deze houten brug was wel heel goedkoop in aanleg maar niet erg duurzaam, want nog geen 16 jaar later moest de brug vervangen worden door een exemplaar met plaatijzeren liggers.

▲ De houten traliebrug over de Leidsevaart gebouwd in 1841/1842 met een stoomtrein op de brug en de trekschuit er onder.

▲ De trein nabij het Manpad omstreeks 1850.

Na een geslaagde proefrit werd op 2 juni 1842 de spoorlijn tussen Haarlem en Veenenburg voor het publiek opengesteld. In die tijd telden Vogelenzang en Bennebroek niet meer dan ca. 500 inwoners per dorp.

De trein uit Amsterdam, voortgetrokken door o.a. de stoomlocomotief de Arend, reed nu ook door Heemstede en stopte bij de haltes Vogelenzang, Hillegommerbeek en

► Een replica van de Arend, gebouwd in 1939 aan de hand van de originele tekeningen.

Veenenburg. Op 17 augustus 1842 was het traject tot aan Leiden gereed en het laatste deel, van station Den Haag HS naar Rotterdam, werd op 3 juni 1847 in gebruik genomen.

De spoorlijn in de 19de eeuw

De snellere stoomtrein zorgde ervoor dat het aantal reizigers met de trekschuit over de Leidsevaart drastisch terugliep. Men prefereerde de hotsende maar snelle trein boven de voortglidende maar langzame trekschuit. Bovendien was de directie van de HIJSM zo slim om de prijs van een derde klas kaartje gelijk te stellen met dat van de trekschuit. Na de ingebruikname van het spoor was het dan ook snel met de trekschuit gedaan en de laatste vaart door Heemstede en Bennebroek vond plaats in 1860. Ook de diligences tussen de grote steden staakten hun diensten.

Maar helemaal perfect liep het allemaal nog niet door de vele technische problemen met de stoomlocomotief, een van de belangrijkste noviteiten uit het industriële tijdperk. Ook werd het spoor gebrekkig onderhouden met als gevolg vele ontsporingen van de locomotief. De problemen

zorgden niet alleen voor vertragingen en klagende passagiers maar ook de exploitatie van de lijn was gedurende de eerste jaren financieel geen succes.

Toen jhr. C. van Lennep in 1852 van het kantoor van de Duinwatermaatschappij langs het spoor naar station Vogelenzang wandelde, zag hij de gevaren door het slechte onderhoud van het spoor. Hij klom in de pen en schreef een brief aan het dagblad Nieuws van de Dag.

▲ Ingezonden brief van de heer C. van Lennep uit 1852.

Op 12 augustus 1882 vond er een ernstig spoorwegongeluk plaats bij de Cultuurbrug nabij De Zanderij van baron Van Ittersum op de grens van Heemstede met Bennebroek. Twee stoomlocomotieven botsten op elkaar omdat een van de machinisten het sein dat op onveilig stond negeerde. Eén van de passagiers omschreef het moment van het ongeluk

als volgt: 'Met een ontzettend gekraak schoven tender en goederenwagens in de coupé, drukten de delen als deeg in elkaar en klemden en schroefden de passagiers vast. Even later werden met grote vaardigheid de opgeschoven planken en deuren doorgezaagd en de passagiers bevrijd'. Eerste hulp werd verleend door o.a. de Bennebroekse huisarts P.A. van der Laan. Er waren diverse zwaargewonden van wie er kort na het ongeluk twee overleden zijn. De schuldige machinist kreeg zijn ontslag en ging zes maanden de gevangenis in.

In 1866 werd de spoorbreedte aangepast van breedspoor naar normaalspoor (1435 millimeter), een breedte die inmiddels in Nederland als de standaard werd gebruikt. Daarna werd het dijklichaam iets verbreed voor de aanleg van een tweede spoor.

Het forensenverkeer kwam pas tegen het einde van de 19de eeuw op gang met de bouw van een aantal villa's nabij station Vogelenzang en aan de Bennebroekerlaan en de Bekslaan.

▼ *Het station Vogelenzang omstreeks 1900.*

De stations

Het eerste station op de lijn van Haarlem richting Leiden lag in Vogelenzang nabij de grens met Bennebroek en het kreeg de naam Vogelenzang. Er stopten vier treinen per dag.

Ondanks verschillende verzoeken aan de spoorwegdirectie kreeg Heemstede voorlopig geen station. Wel stopte er van 1845 tot 1852 een aantal treinen aan de Zandvoortse laan voor de bezoekers aan de paardenrennen in de duinen bij Zandvoort.

De HIJSM had inmiddels ervaren dat vele landeigenaren exorbitant hoge prijzen vroegen voor de grond of zelfs een station bij hun bezitting zoals het geval was bij het station Veenenburg bij Hillegom. Helaas zat er vanwege de slecht functionerende onteigeningswet uit 1810 voor de directie van de spoorwegen niets anders op om dan maar aan de wens van de landeigenaren te voldoen.

In 1846 maakten drie vooraanstaande bewoners van de streek, de heren A.K. van Lennep, A.H.J. van Wickevoort Crommelin (ambachtsheer van Berkenrode) en J. van der Mije (burgemeester van Zandvoort) gebruik van deze situatie. Vooral Van Wickevoort Crommelin voelde zich bedrogen door de spoorwegmaatschappij omdat elders langs de lijn onbetekende stations waren gebouwd zoals bij Veenenburg. De heren wilden alsnog een station bij de Zandvoortse laan en verzonden een list. Zo hadden ze vernomen dat op de lijn van Den Haag naar Rotterdam een laantje bij Delft – het Laantje van Van der Gaag – nog niet in bezit was van de HIJSM. In 1846 kochten de drie heren dit laantje dat getaxeerd werd op 80 gulden en boden het vervolgens de spoorwegmaatschappij aan voor 1200 gulden op voorwaarde dat er een halte bij Heemstede zou komen. Op het niet nakomen van de toezegging stond een boete van 20.000 gulden.

Maar de directie van de spoorwegen liet zich niet chanteren en wilde niet meer betalen dan 100 gulden. Er werd tot in de Hoge Raad geprocedeerd waarbij de HIJSM steeds in het gelijk werd gesteld. Inmiddels was de lijn bijna klaar op dit stukje van een paar honderd meter na.

Ir. Conrad besloot niet langer te wachten en liet de spoorweg met een scherpe boog langs het omstreden Laantje van Van der Gaag aanleggen. Langs de spoorlijn plaatste hij een bord met de tekst: 'Wacht U voor de Kromme Lijn', een hilarische woordspeling die de reizigers maar ook de landelijke pers niet ontging. De omlegging kreeg als snel de bijnaam de Cromme Lijn en het Laantje van Van der Gaag werd herdoopt in Crommelinlaan. Nadat de lijn vier dagen in gebruik

Het Cromme IJzeren bij Delft.
Teekening van J. C. GRIFFITHS Jk., naar een schets in het bezit van de Directie der Ned. Hoorn Spoorweg-Maatschappij.

▲ Laantje van Crommelin bij Delft.

was, waren de eigenaren ondanks de hoge proceskosten van 9000 gulden zo sportief hun Laantje van Van der Gaag ter beschikking te stellen aan de spoorwegmaatschappij waarna de spoorlijn recht doorgetrokken werd. Voor de Heemstedenaren zat er niets anders op dan voorlopig van het station Haarlem of Vogelenzang gebruik te maken.

De stations in Heemstede

Het eerste station in Heemstede was halte Mannepad, zoals we kunnen lezen in de dienstregeling van 1884. In 1902 werd deze halteplaats omgedoopt in Woestduin door de opening van de renbaan aldaar. Door de slechte bereikbaarheid heeft dit station nauwelijks een rol gespeeld in het

forensenverkeer vanaf Heemstede. Na de elektrificatie van de spoorlijn in 1927 werd de stopplaats Woestduin opgeheven en werd de halte Heemstede-Aerdenhout in gebruik genomen. Er stopten in het begin 19 treinen per dag. In 1958 werd een nieuw station op een viaduct geopend omdat de spoorwegovergang bij het station een steeds groter probleem vormde voor het verkeer naar Zandvoort. Tegenwoordig stoppen hier 12 treinen per uur!

Het blijft een merkwaardige zaak waarom in de 19de eeuw de treinen bij de Zandvoortselaan niet stopten. Zeker als men de situatie bij Hillegom in ogenschouw neemt. Dit dorp had twee stations namelijk Hillegommerbeek en Veenenburg waar gedurende de wintermaanden gemiddeld slechts twee passagiers per dag in de trein stapten. Deze situatie heeft tot 1896 geduurd.

We kunnen nu rustig stellen dat de heren Crommelin, Van Lennep en Van der Mije een juiste toekomstvisie hadden.

▲ Een stoomtrein passeert in 1915 het station Woestduin.

Noten

1. Bron: *Iets meer over de Haarlemse Katoenfabrieken* van R.Th. Griffiths.
2. Tijdens een test van de spoorlijn vlak voor de opening werd zelfs een snelheid bereikt van 90 km/uur. Het station van Haarlem lag toen bij de Amsterdamse Poort en dat van Amsterdam lag nabij de Willemspoort ofwel de Haarlemmerpoort.
3. De woonkernen: Vogelenzang, oude kern Bennebroek, de Glip, Heemstede (Wilhelminaplein) en de Zandvaarterbuurt.
4. Na doortrekking van de lijn in 1842 werd aan de noordzijde van Haarlem een nieuw station gebouwd. Dit stationsgebouw werd tussen 1906 en 1908 vervangen door het huidige gebouw.

Bronnen

Ir. B.W. Colenbrander, *Verkeer in en om Heemstede en Bennebroek*. 1974. Zie ook:
www.hv-hb.nl/monumenten-en-geschiedenis/raadplegen-publicaties-Heemstede-en-Bennebroek
 Hans Krol, 'Het Cromme (spoor)Lijntje van Crommelin', op: <http://ilibrarianawordpress.com>
 H.W. Lintsen, *De geschiedenis van de techniek in Nederland – De wording van de moderne samenleving, 1800-1890* Deel II. Zutphen 1993.
 Zie ook: <http://www.dbnl.org>
kranten.kb.nl
www.noord-hollandsarchief.nl/kranten
www.techniekinnederland.nl:
 De Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij

Tweede 'Heemstedse Kunstbeurs' in de Pinksterkerk

Olga van der Klooster

Van 4 tot 6 april wordt in de Pinksterkerk aan de Camplaan 18 in Heemstede voor de tweede keer de Heemstedse Kunstbeurs gehouden. Een bijzondere manifestatie op een bijzondere plek. Wie ooit overdag binnen geweest is, weet hoe schitterend het glasmosaïek is en hoe fraai het naar binnen schijnende licht er door wordt gekleurd.

Het was boven ieders verwachting, de eerste Heemstedse Kunstbeurs van afgelopen jaar. Een daverend succes. Een schot in de roos. De vijfenveertig stands waren binnen een week aan beeldend kunstenaars uit Heemstede en directe omgeving vergeven. In plaats van de verwachte achthonderd waren maar liefst tweeduizend bezoekers naar de beurs getogen.

Het aantal deelnemende kunstenaars dat werk had verkocht lag op 70%.

De organisatoren verzilverden het succes op vrijdag 27 september 2013 bij notaris Huisman aan de Van Merlenlaan door de ondertekening van de statuten van de *Stichting Heemstedse Kunstbeurs*. Door de oprichting ervan hopen zij meer armslag te krijgen om beroepsgenoten in Heemstede en directe omgeving te ondersteunen bij de uitoe-

fening van het kunstenaarsvak. Zo zal de beeldende kunst als een volwaardige discipline in het Heemstedse kunnen worden ingebed. De beurs heeft hierbij een sleutelfunctie. Deze fungeert als een platform waar kunstminnaars en beeldend kunstenaars elkaar kunnen ontmoeten. Niet alleen schilderkunst, maar ook beeldhouwkunst, edelsmeden, muziek en andere kunstvormen zullen er vertegenwoordigd zijn.

De tweede kunstbeurs vindt plaats in het weekeinde van 5 en 6 april. De opening is op vrijdag 4 april om 20.00 uur.

Filigraingevel van Berend Hendriks

Wie de kunstbeurs aan de Camplaan 18 in het eerste weekeinde van april betreedt, zal onvermijdelijk naar de

▼ *Eerste 'Heemstedse Kunstbeurs' in de Pinksterkerk, 2013.*

► De voorgevel van de Pinksterkerk.

▼ Fragment van de gevelwand: de overstraling der apostelen.

bijzondere voorgevel kijken. De imponerende 'filligraingevvel' van 21 bij 5 meter springt direct in het oog. Aan de buitenzijde ziet deze eruit als een fijnmazig gesponnen netwerk van beton met cirkels, lijnen en vlakken.¹

Aan de binnenzijde onthult zich het eigenlijke verhaal van de glas-in-betonvoorstelling. Links zijn de zon, het kruis

en een doorboorde hand afgebeeld. Ze symboliseren Pasen. Rechts daarvan zien we het 'moment suprême' van het Pinksterfeest, namelijk de overstraling van de apostelen door het goddelijke. Het verhaal wordt verbeeld door de doorboorde hand waaruit een duif, symbool van de Heilige Geest, wegvliegt en door de zeven gezichten van de apostelen. Ze

worden overladen door stralen en banen van vurig en klaterend geel glas.

De ontwerper van deze glas-in-betongevel is Berend Hendriks (1918-1997). Hendriks is vooral bekend geworden door zijn monumentale werk in keramiek, mozaïek en glas-in-beton.

De gevel van de Pinksterkerk behoort zonder meer tot zijn mooiste en indrukwekkendste werk. Hendriks zat in de oorlog op de Rijksacademie voor Beeldende Kunst in Amsterdam en kreeg daar les in monumentale schilderkunst van Heinrich Campendonck. Deze beijverde zich voor de 'emancipatie' van glas-in-loodvoorstellingen als een volwaardige tak van de Nederlandse moderne beeldende kunst. Die gedachte heeft Hendriks niet ongemoeid gelaten.

Hij verhieft het traditionele Hollandse glas-in-lood-ambacht tot moderne naoorlogse beeldende kunst.

Dankzij zijn gevel is het gebouw recentelijk een rijksmonument geworden. Het staat zelfs in de top honderd van rijksmonumenten uit de periode van de Wederopbouwarchitectuur (1940-1965) in Nederland! Hoe belangrijk kunst voor de Heemstedse samenleving al niet zijn kan!²

Het religieuze verhaal heeft hij uitgebeeld in een eigentijdse vormtaal. Door de uitbundige kleuren en de toepassing van onregelmatig gevormde glasruitjes en glasblokjes creëerde hij een beeld dat veel expressiever is dan traditionele glas-in-loodvoorstellingen waarvan de ruitjes meestal even dik en

► *Berend Hendriks in 1988 in zijn atelier in Arnhem voor een schilderij uit de serie 'Jacob en de Engel'.*

Bronnen

De Gelderlander, 3-2-2010.

Dorine van Hoogstraten, *Monumenten van de wederopbouw Nederland 1940-1965, Opbouw en optimisme*, Rotterdam 2013.

Frans van Burkom, Yteke Spoelstra en Simone Vermaat (red.), *Kunst van de wederopbouw Nederland 1940-1965*, Rotterdam 2013.

Hans Krol, 'De Pinksterkerk aan de Camplaan', in: *HeerlijkHeden* 135, januari 2008.

<http://kunst.rijnstate.nl/exposities/berend-hendriks>

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Mozaïek>

www.smallingerland.nl

Statuten Stichting Heemstedse Kunstbeurs, 29 september 2013

http://www.museumravenstein.nl/doc_campendonk.html

<http://www.gittamontanus.nl/ens/kunst/hendriks.htm>

Met dank aan: Arie Molendijk, Hittjo Kruyswijk en Michel Bakker.

zorgvuldig op vorm en maat gesneden zijn. Zijn in het traditionele ambacht de loden strips slechts 'neutrale' glasdragers, voor de Pinksterkerk paste de ontwerper beton toe en verwerkte dit tot beeldhouwkunst. Het reliëf met cirkels, lijnen en vlakken toont ook zonder de glasvoorstelling een zelfstandig beeldverhaal. Anders dan bij strakke loodlijnen, is in de lijnvoering van het beton ook de persoonlijke hand van de tekenaar te herkennen.

Een beter decor kunnen de bezoekers en deelnemers van de tweede editie van de Heemstedse Kunstbeurs zich niet wensen. Want ook van 4 tot 6 april 2014 zal het interieur worden ondergedompeld in het kleurenspektakel van het stralende, binnenvallende licht van Hendriks' gevel. De intensiteit van de

kleuren wisselt al naar gelang de weersgesteldheid' buiten en veroorzaakt daardoor een haast magische sfeer. Alsof ook Apollo, de Griekse god van het licht, de zon, de muziek en de schone kunsten, in de ruimte neerdaalt en de bezoekers en deelnemers tot genieten aanzet. Kunst ontmoet Kunst.

(Meer informatie vindt u op www.heemstedsekunstbeurs.nl.)

Noten

1. De Pinksterkerk zelf werd, met uitzondering van de voorgevel, ontworpen door Bureau Chr. Nielsen, J.H.C. Spruit en W. van der Kuilen, 1956-1957. Aannemer was D. Versloot uit Nieuwerbrug.
2. In Heemstede is nog een tweede glas-in-betongevel te bewonderen, namelijk aan de Overboslaan 6, de voormalige Bovemastudio. Deze gevel behoort niet tot zijn oeuvre.

Kruimels van Groenendaal – 2

Jac. P. Thijsse, Groenendaal en een natuurmuseum

Marc de Bruijn

Tijdens ons archiefonderzoek voor 'Groenendaal – van buitenplaats tot wandelbos' zijn we heel veel leuke dingen tegengekomen. Niet alles konden we opnemen in het boek, anders was het nog veel dikker geworden. Vanaf de vorige *HeerlijkHeden* laten we in een aantal nummers wat van deze bijzondere dingen van Groenendaal zien.

▲ Jac. P. Thijsse (1865-1945).

Op 27 maart 1913 keurde de gemeenteraad de aankoop van Groenendaal goed, op 30 april vond de overdracht bij notaris Boerlage plaats en werd de gemeente de daadwerkelijke eigenaar. Het duurde vervolgens nog tot 17 juli voordat het wandelbos feestelijk werd geopend. Maar voordat dit het geval was, bezocht al een gezelschap Groenendaal, zo blijkt uit de notulenboeken van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging Afdeling Haarlem en omstreken, 1911-1955:

'29 mei 1913. Avondexcursie op 29 Mei, onder leiding van den heer JAC. P. THIJSSE, op het door de gemeente Heemstede aangekochte, toen nog niet geopende terrein Groenendaal te Heemstede. Ruim 60 leden genoten onder het heerlijkste lenteweer van de prettige deskundige leiding van den heer THIJSSE, in die werkelijk zo mooie bosschen. Smalle kronkelpaadjes door het eikenhakhout, brede dennen- en beukenlanen wisselden af met mooie vergezichten over weilanden of schilderachtige plekjes bij de groote vijvers. Naast allerlei vogels, zoals roodborstjes, lijsters, merels, duiven, goudhaantjes, meezen etc. werden ook allerlei mooie en interessante planten waargenomen, vooral een prachtig in bloei staande, bastaard van mispel en meidoorn en de daar zeer veelvuldig voorkomende keverorchis (*Listera ovata*).'

◀ 'De keverorchis kan bijna een meter hoog worden. De bloemtros lijkt groen, van dichtbij gezien is de onderlip geelachtig.' Komt o.a. voor 'op oude buitenplaatsen in 't hakhout'. Uit: Geïllustreerde Flora van Nederland (13^e druk, 1943), H.W. Heinsius en Jac. P. Thijsse.

Thijsse enthousiast over Groenendaal

Intrigerend, deze voorjaarswandeling, waarvan we in gemeentelijke stukken niets terug hebben kunnen vinden. En dat terwijl in die maanden in de vergaderingen van het college van Burgemeester en Wethouders veelvuldig en tot op detailniveau over Groenendaal werd gesproken. Waarom kreeg deze groep een voorkeursbehandeling en mochten ze Groenendaal al bekijken, voordat het werd geopend? Van wie kregen ze toestemming? Waarschijnlijk van burgemeester David Eliza van Lennep zelf, al ligt dat nergens vast. Van Lennep bemoeide zich nu eenmaal tot in de kleinste details met Groenendaal. We weten dat er contacten waren tussen Dr. Droog en Jac P. Thijsse. We

weten dat Thijsse in 1909 met architect H.P. Berlage betrokken was bij het plan van de Amsterdamse Woningraad om voor de gemeente Amsterdam natuur- en recreatiegebieden te kopen in de duinstreek en het Gooi, wat niet doorging wegens geldgebrek. En we weten van Hugo van Lennep, de zoon van burgemeester David Eliza van Lennep, dat de laatste in 1910 door Dr. Droog op het idee werd gebracht om Bosbeek/Groenendaal aan te kopen en er een openbaar wandelbos van te maken.

Heeft Dr. Droog de wandeling aangekaart bij Van Lennep? Die als bedankje daarom deze groep alvast toeliet tot Groenendaal, toen het er nog rustig was en vóór de horden recreanten kwamen?

► *Café Landzicht op de hoek van de Binnenweg en de Koediefslaan, 1918.*

Van Lennep wist ook dat Thijsse veel publiceerde in de landelijke pers en zo ook Heemstede bekender kon maken. Al in augustus 1913 schrijft Thijsse in *De Telegraaf* twee enthousiaste artikelen over Groenendaal, waarin hij ook zegt ‘t zou lang niet mal zijn, wanneer Amsterdam én in ’t Gooi én in de duinstreek een paar grote wandelparken stichtte, groter nog dan Groenendaal, gemakkelijk te bereiken doelpunten voor excursies uit de hoofdstad.’ Burgemeester Van Lennep bewaarde speciaal deze artikelen in zijn familiearchief.¹

Natuurhistorisch museum

In september meldt gemeentesecretaris Anton Swolfs in het college van Burgemeester en Wethouders ‘dat Dr. Droog er over denkt een museum te maken van het Heerenhuis, waarin o.a. specimen van al de planten en boomen in Groenendaal.’ Van Lennep is niet direct afwijzend (het is een charmante man), maar laat toch direct zien waar zijn belangen liggen: ‘De Voorzitter gevoelt er wel iets voor, doch meent dat er ook wel iets is te zeggen voor verhuuring als pension; dit is indirect goed, omdat zij die in pension zijn geweest, wellicht een huis in de buurt willen hebben.’ Van Lennep, en ook zijn opvolger Van Doorn, blijven altijd gefocust op het

aantrekken van nieuwe bewoners voor Heemstede.

Later in december wordt nog enkele malen over dit plan vergaderd. Het ‘Bestuur der Afdeeling Haarlem en Omstreken der Nederlandsche Natuur-Historische Vereeniging’ verzoekt zelfs om een gedeelte van het voormalige stalgebouw van Groenendaal te mogen inrichten als natuurhistorisch museum. Uiteindelijk gaat het niet door en wordt *Bosbeek* snel verhuurd.

Vogels

In maart 1914 houdt Jac. P. Thijssse een lezing ‘De vogels van Groenendaal’ voor de afdeling Heemstede van de Bond tegen het Drankmisbruik. De voordracht vindt plaats in café Landzicht, voor die gelegenheid en het publiek omgedoopt in koffiehuis Landzicht. Thijssse wordt welkom geheten door Van Lennep en spreekt zijn blijdschap uit,

‘dat het gemeentebestuur van Heemstede, met den burgemeester aan het hoofd, het initiatief genomen had, om het schoone bosch Groenendaal aan te koopen, het zooveel mogelijk te laten in den toestand zooals het geweest is of gaandeweg geworden is, en waarin zoo weinig mogelijk gescharreld zou worden. Zoo zou dit prachtig wandelbosch blijken te zijn en blijven een weldaad niet alleen voor ingezetenen van Heemstede, maar ook voor de ingezetenen van Haarlem, Amsterdam en verdere omgeving. Die menschen weten nu, dat zij in Heemstede kunnen vinden een rustig hoekje natuur, waarin het goed toeven is.’

Daarna houdt Thijssse aan de hand van lichtbeelden een verhaal over

de diverse vogels. Hij benadrukt bij de gemeente nog eens het belang om oude bomen met holten te laten staan ‘en op sommige plaatsen zoogenaamde nestkastjes te doen aanbrengen, opdat daarin de nuttige vogels hun eieren kunnen leggen.’

▲ *Uiltje in Groenendaal, 2012.*

De aanwezigen in koffiehuis Landzicht genoten allemaal van Thijssse, ‘wiens humoristische rede telkens door gelach onderbroken werd’. De journalist sloot af, dat het verband tussen het onderwerp van de lezing en de drankstrijd ver te zoeken was. Maar: ‘er werd mee bedoeld de menschen aan te sporen, de vrije natuur in te gaan en daar de schoonheden te bezien en te bestudeeren, zoodat het verlangen naar de kroeg verdwijnt.’²

Thijssse en consorten genoten in ieder geval van de wandeling op Groenendaal en de toehoorders in Landzicht van zijn verhaal over vogels. Voor de natuurliefhebbers was de aanwezigheid van vogels op een natuurterrein een belangrijk criterium. Vogelbescherming was niet voor niets een van de vroegste vormen van natuurbescherming. Vogels gaven bossen het levendige karakter dat de vroege natuurbeschermers voor ogen stond. Ze vormden een directe verbinding met de wilde natuur.³

De vogels die ze in 1913 zagen zijn in Groenendaal zijn er nog altijd. Al vanaf 1913 hing de gemeente broedkastjes in de bomen; in 1934 waren het er al zeventig. Inmiddels is men er mee gestopt, maar misschien is dit een goede traditie om weer op te pakken. IVN, opvolger van de KNVV, houdt nog regelmatig natuurwandelingen op Groenendaal. De kever-orchis zult u daarbij helaas niet meer tegenkomen.

Met dank aan Joop Mourik van IVN, die de informatie uit het notulenboek verstrekte.

Noten

1. *De Telegraaf*, 9 en 16 augustus 1913, beiden aanwezig in het familiearchief Van Lennep met andere kranten over aankoop Groenendaal met erop in handschrift burgemeester David Eliza van Lennep ‘bewaren’.
2. *Haarlems Dagblad*, 7/3/1914.
3. Hans Zijlstra, ‘Natuur en recreatie in het Zeisterbos 1913-1940’, in: *Oud Utrecht Jaarboek* 2012.

Verwerving collectie fotopersbureau Poppe de Boer door Noord-Hollands Archief

Klaartje Pompe

Het Noord-Hollands Archief heeft op 15 oktober 2013 de complete foto- en negatievencollectie van fotopersbureau De Boer uit Haarlem verworven en is daarmee 2 miljoen foto's en negatieven rijker. Met de verwerving bezit het Noord-Hollands Archief nu fotocollecties die een compleet tijdsbeeld geven van Haarlem en omgeving vanaf eind 19de eeuw tot nu. In de loop van de komende jaren zal de collectie Poppe de Boer in onderdelen gedigitaliseerd en online raadpleegbaar worden op www.beeldbank.noord-hollandsarchief.nl. Wij hebben voor u al een paar foto's die in Heemstede gemaakt zijn.

Persfotograaf Cees de Boer richtte op 19 mei 1945 Fotopersbureau C. de Boer op. In 1962 won Cees de Boer de Zilveren Camera en als eerste Nederlander ontving hij de eerste prijs in de sectie nieuwsfoto's van World Press Photo. Op 1 augustus 1960 kwam zoon Poppe Johannes de Boer in de zaak aan de Parklaan in Haarlem. Hij nam het bedrijf in 1983 van zijn vader over. In 2005 werd United Photos de Boer BV verkocht en voortgezet onder de naam United Photos BV.

Het fotopersbureau bracht uiteenlopende gebeurtenissen in beeld, zoals festiviteiten, ongevallen, politiek en sport. Er zijn beelden van memorabele momenten, zoals de bevrijding van Haarlem, koninklijke bezoeken en de huldiging van Yvonne van Gennip na de Olympische Spelen, maar ook portretten van bekende Haarlemmers, zoals Harry Mulisch. Veel van de persfoto's zijn gepubliceerd in landelijke en regionale dagbladen, waaronder *De Telegraaf* en het *Haarlems Dagblad*.

► *Brand in de sporthal/zwembad Groenendaal, 1986.*

► *De bedden met bollen worden besproeid voor de Flora-tentoonstelling in 1953 bij Groenendaal.*

▼ *Heemstede groeit, het complex Spaarneborgh bij de brug naar Schalkwijk (in de volksmond 'Apenrots' genoemd) was in 1975 in aanbouw. Aan de overkant de flatgebouwen van het nieuwe Schalkwijk, 1975.*

Verslag van de najaarsbijeenkomst van de HVHB

Wat was het nu in 1795 met de komst van de Fransen? Werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bezet door een vijandelijke mogendheid, of was het een bevrijding uit de heerschappij van een uit regentenfamilies bestaande elite? En hoe werd de Franse tijd in Heemstede en Bennebroek ervaren? Dit was het thema van de najaarsbijeenkomst op 21 november 2013 in 't Trefpunt in Bennebroek.

Hillebrand de Lange, lid van de begin 2013 opgerichte historische commissie van de HVHB, wist de ongeveer 120 aanwezigen duidelijk te maken dat hoe je de komst van de Fransen ervoer afhing van je positie in de maatschappij.

Eind 18de eeuw ging het niet meer zo goed met de Republiek, die in economisch opzicht werd overvleugeld door de Engelsen. Ook in Heemstede en Bennebroek verviel een groot deel van de bevolking in armoede. Wie zeker blij waren met de Fransen, waren de Patriotten. Zij pikten het regentenbestuur al lang niet meer en wilden geen belasting betalen aan een bestuur waar zij niet in vertegenwoordigd waren.

Heemstede is tot 1795 een ambachtsheerlijkheid. De ambachtsvrouw, Johanna Maria Dutry, ziet de heerlijkheid als een belegging. Die dient geld op te brengen via boetes, tollens en verpanding van ambten. Zelf leeft ze een luxe leven in 's Gravenhage. Blij zal ze niet zijn geweest met de komst van de Fransen en de daarop volgende opheffing van heerlijkheden als bestuursvorm. Ze verstaat echter de veranderingen die plaatsvinden en is compromisbereid. Ze krijgt te maken met een nieuw ingestelde municipaliteit, dat wil zeggen een dorpsbestuur dat in het vervolg de zaken dient te regelen. Dat weet echter ook niet hoe dat dan moet. Ervaring ontbreekt. Een eindeloos geharrewar en conflicten op dorpsniveau over in wiens zakken het geld van boetes en tollens diende te rollen. De adellijke borden worden uit de hervormde kerk verwijderd, maar het graf van Adriaan Pauw blijft ongeschonden. Er worden Franse huzaren ingekwartierd in het Wapen van Heemstede. En hun paarden. Alles op kosten van het dorp.

In 1813 is het gedaan met de Franse heerschappij en op 30 november van dat jaar wordt op het strand van Scheveningen de erfprins van Oranje binnengehaald.

Veel foto's en ook muziek

Hoe het in de Franse tijd en later in de 19de eeuw verder ging met Bennebroek liet Martin Bunnik, eveneens lid van de historische commissie, zien aan de hand van prachtige plaatjes van verdwenen en nog bestaande dorpsgezichten uit die tijd. Hij toonde dat er in Bennebroek veel veranderd is, maar sommige beelden van het oude Bennebroek waren een feest van herkenning.

Voor het eerst was er een muzikaal intermezzo, dat op veel waardering kon rekenen. De muziek, verzorgd door Michel Duijves en zijn zoon Nikolai, vormde het sluitstuk van het Groenendaaljaar. Michel heeft een jaar lang foto's gemaakt van de Zochervijver en omgeving in Groenendaal en bij elf van de foto's composities geschreven. Op de najaarsbijeenkomst hebben Michel en Nikolai er twee van gespeeld, in combinatie met het vertonen van prachtige, verstilde foto's van de Zochervijver in diverse jaargetijden.

Voorafgaand aan de lezingen en de muziek gaf de voorzitter van de HVHB, Jaap Verschoor, een overzicht van de actuele activiteiten van de vereniging. Zo wordt onder meer door de historische commissie hard gewerkt aan een canon van Heemstede en Bennebroek. Die zal volgend najaar klaar zijn en zal online worden gepubliceerd, op www.regiocanons.nl en op de site van de HVHB. Ook gaf Jaap Verschoor een toelichting op het programma 2014.

Zoals altijd was het na afloop nog lang gezellig onder het genot van een glaasje wijn en de bijbehorende nootjes.

▲ Martin Bunnik aan het woord tijdens de najaarsbijeenkomst.

HVHB beleidsplan 2014-2017

Onze leden kijken het liefste terug naar het verleden, wij als bestuur moeten naar de toekomst

kijken. Afgelopen najaar heeft het bestuur van de HVHB een beleidsplan opgesteld met de prioriteiten voor 2014-2017. Uiteraard is zo'n beleidsplan belangrijk voor de vereniging zelf, maar vooruitlopend op de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart a.s. hebben we ook gesproken met alle politieke partijen in Heemstede en Bloemendaal (vanwege Bennebroek; we werken hierbij nauw samen met onze zustervereniging Ons Bloemendaal) over onze prioriteiten in de komende vier jaar. We vinden het van belang dat de komende raadsperiode cultureel erfgoed en karakterbehoud hoog genoteerd staan op de agenda van alle politieke partijen. Voor hen is het van belang om te weten waar de HVHB voor staat.

In het kort zijn onze prioriteiten de komende vier jaar:

- 1) Aandacht voor de buitenplaatsen, waaronder Groenendaal
- 2) Publicatie van de Canon van Heemstede en Bennebroek
- 3) Visie ontwikkelen betreffende behoud en gebruik van de Algemene Begraafplaats in Heemstede
- 4) Inventarisatie bijzondere architectuur van na 1945 in Heemstede en Bennebroek en uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijsten met enkele aansprekende voorbeelden
- 5) Publicatie van een boek over Heemstede tussen 1890 en 1940
- 6) Uitbreiding van het aantal vrijwilligers
- 7) Opbouw en beheer van het archief
- 8) Voortzetting actieve opstelling HVHB in de lokale politiek (karakterbehoud)

U kunt het volledige beleidsplan raadplegen via onze website www.hv-hb.nl. Natuurlijk blijven we doorgaan met onze 'reguliere' activiteiten, zoals ieder kwartaal *HeerlijkHeden*, het organiseren van lezingen en excursies, het beantwoorden van historische vragen enzovoort, zoals u van de HVHB gewend bent.

Zijn er vragen of opmerkingen over dit beleidsplan of heeft u suggesties, dan kunt u deze tot 1 maart a.s. doorgeven aan de secretaris van de HVHB, Gerard Bettink, bij voorkeur via e-mail: secretaris@hv-hb.nl. Op onze voorjaarsbijeenkomst van 3 juni, die tevens algemene ledenvergadering is, zal het plan worden geagendeerd.

Namens het bestuur

Jaap Verschoor, voorzitter

▲ *Het Oude Slot*

De HVHB in 2014

Het mooie tijdschrift *HeerlijkHeden*, interessante excursies en actie voor karakterbehoud: alles wat u van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek gewend bent organiseren we ook in 2014. Maar er staat nog meer op het programma. Hieronder kunt u er alles over lezen.

Om te beginnen organiseren we dit jaar opnieuw een aantal interessante excursies – naar plekken die normaliter niet zo makkelijk toegankelijk zijn en waarbij u een uitgebreide en deskundige toelichting krijgt. Ook begroeten we u graag op onze voorjaars- en najaarsbijeenkomst, met presentaties over interessante en verrassende aspecten van de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek. Deze bijeenkomsten worden traditiegetrouw afgesloten met een borrel. Al deze activiteiten zijn ook toegankelijk voor niet-leden.

Vanzelfsprekend verschijnt in 2014 ieder kwartaal ons tijdschrift *HeerlijkHeden*, boordevol informatie en artikelen over de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek. Daarnaast gaan we door met onze rubrieken in *De Heemstede*: ‘Onbekend Heemstede’ (wekelijks) en ‘Historisch Heemstede’ (maandelijks).

Onze Commissie Karakterbehoud zal ook in dit jaar alle ontwikkelingen op het gebied van monumenten en bouwplannen nauwlettend volgen. Onder meer Manpadslaangebied, Wilhelminaplein en Voorweg, Groenendaal en de begraafplaats hebben onze volle aandacht, en natuurlijk ook de ontwikkelingen rond de Oude Kern en GGZ inGeest in Bennebroek, en de Duinpolderweg.

Politiek en planning

Vooruitlopend op de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart heeft het bestuur het afgelopen najaar om de tafel gezeten met alle politieke partijen om bij hen nog eens het belang van cultureel erfgoed te benadrukken. We hopen dat we veel hiervan terugzien in de partijprogramma's. Met de partijen hebben we ook op hoofdlijnen ons Beleidsplan HVHB 2014-2017 doorgesproken, waarover u meer kunt lezen op bladzijde 46.

In 2014 gaan we verder met de reeds gestarte inventarisatie en beschrijving van bijzondere gebouwen en ensembles van na de Tweede Wereldoorlog, voornamelijk Wederopbouwarchitectuur. De topstukken daarvan willen we voordragen voor de gemeentelijke monumentenlijst. Het is de bedoeling dat deze voorstellen in 2015 richting de gemeentes gaan (Heemstede en Bloemendaal, voor Bennebroek).

Daarnaast beginnen we met de voorbereidingen van een publicatie over Heemstede tussen 1890 en 1940, de periode waarin Heemstede uitgroeide van een klein dorp tot een belangrijke forensengemeente. Deze uitgave, in lijn met de boeken over de Binnenweg en Groenendaal, willen we in 2016 presenteren.

2014: Canon van Heemstede en Bennebroek

Volgens planning publiceren we in het najaar de Canon van Heemstede en Bennebroek. Hieraan wordt momenteel hard gewerkt door onze Historische Commissie. Met deze Canon willen we de geschiedenis van beide dorpen op eenvoudige en toegankelijke wijze inzichtelijk maken. We richten ons hierbij niet alleen op de leden van de HVHB, maar ook op beginners die nog maar weinig weten van de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek, en op de hoogste groepen van de basisscholen. De canon zal online gepubliceerd worden. Voordeel daarvan is dat gebruikers zelf bepalen hoeveel dieper ze willen gaan in het verkrijgen van informatie. De canon zal worden geplaatst op www.regiocanons.nl en natuurlijk ook op onze eigen website.

Kortom, er is weer voldoende te doen met de HVHB in 2014. We blijven dan ook op zoek naar extra vrijwilligers om al onze ambities te realiseren. Vele handen maken licht werk.

Jaap Verschoor, voorzitter HVHB

Jaarprogramma HVHB 2014

- 19 februari **Bisschoppelijk Paleis, Haarlem**
We bezoeken het Bisschoppelijk Paleis aan de Nieuwe Gracht in Haarlem en krijgen een toelichting door een deskundige. Naar verwachting is dit een van de laatste gelegenheden waarop het paleis te bezichtigen is, omdat het verbouwd gaat worden tot een hotel.
- april **Video leerlingen Hageveld**
In het kader van hun maatschappelijke stage maken leerlingen van de vierde klas van Atheneum Hageveld onder begeleiding van de HVHB een videofilm. De première van de film vindt plaats op onze Voorjaarsbijeenkomst.
- 2 april **Huis te Vogelenzang**
Wegens de grote belangstelling voor deze excursie afgelopen september, nu nogmaals een bezoek aan Vogelenzang. Tijdens deze voorjaarswandeling bezoekt u dit prachtige landgoed. Martin Bunnik, lid van de historische commissie van de HVHB die momenteel werkt aan een publicatie over het huis en de familie Barnaart, geeft toelichting.
- 25 mei **Voorjaarsmarkt Binnenweg/Raadhuisstraat, Heemstede**
De HVHB staat er met een stand met diverse uitgaven.
- 3 juni **Voorjaarsbijeenkomst**
In het raadhuis Heemstede vindt weer onze voorjaarsbijeenkomst tevens Algemene Ledenvergadering plaats. Meer informatie over deze bijeenkomst volgt. In ieder geval vertonen we de Hageveldfilm.
- 24 juni **Excursie Berkenrode**
We bezoeken de buitenplaats Berkenrode en krijgen toelichting.
- 27 augustus **Excursie kathedrale basiliek Sint Bavo, Haarlem**
Bezoek aan de gerestaureerde kathedrale basiliek Sint-Bavo aan de Leidsevaart in Haarlem.
- 13 september **Open Monumentendag**
Het thema van deze dag is 'Op reis'. We bieden u de gelegenheid om op deze dag diverse monumenten te bezoeken en toelichting te krijgen.
Dag voor nieuwe bewoners Heemstede
Op dezelfde dag is er ook de Dag voor nieuwe bewoners van de gemeente Heemstede op het Raadhuis; hier zal de HVHB zich presenteren met een stand.
- oktober **Nader te bepalen**
We houden u op de hoogte.
- november **Excursie Doopsgezinde kerk, Haarlem**
De Doopsgezinde Kerk aan de Frankestraat, gebouwd in 1683, was oorspronkelijk een schuilkerk. Het complex van gebouwen met een binnentuin is sinds 1757 ook toegankelijk via een poort in de Grote Houtstraat. Die poort is nu in gebruik als expositieruimte De Gang.
- 20 november **Najaarsbijeenkomst**
Op deze bijeenkomst in zal de Canon van Heemstede en Bennebroek worden gepresenteerd.

Zowel leden als niet-leden van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek kunnen deelnemen aan de excursies. Aanmelden kan door een mail te sturen naar evenementen@hv-hb.nl. Voor de excursies wordt een kleine vergoeding gevraagd.

Ook de voorjaars- en najaarsbijeenkomst zijn voor zowel leden als niet-leden van de HVHB; hieraan zijn geen kosten verbonden.

Eerste twee excursies

Excursie Bisschoppelijk Paleis, Haarlem, woensdag 19 februari 2014

Voordat bisschop Punt en hulpbisschop Hendriks eind dit jaar verhuizen naar de plebanie naast de kathedrale basiliek Sint Bavo, biedt de HVHB haar leden de gelegenheid het prachtige pand van het huidige bisschoppelijk paleis te bezichtigen. In 1858 werd dit zeer aanzienlijke dubbelhuis, gebouwd in 1743, gekocht voor ruim 20.000 gulden. Het bibliotheek- en archiefgebouw ernaast dateert uit 1874 en is van de hand van architect Pierre Cuypers, bekend van o.a. het Rijksmuseum en het Centraal Station in Amsterdam. Beide gebouwen vormen nu één complex, waar de heer Eric Fennis, algemeen secretaris en kanselier van het bisdom, ons zal rondleiden en veel over de geschiedenis zal vertellen.

Verzamelen:	10.00 uur, Nieuwe Gracht 80 Haarlem
Duur:	10.00 uur – 12.00 uur
Aantal deelnemers:	maximaal 40
Kosten:	€ 3,-
Opgeven bij:	Theo Jonckbloedt, 023-5294499 of evenementen@hv-hb.nl

Excursie Landgoed Huis te Vogelenzang, woensdag 2 april 2014

Het gebied waar nu het landgoed Vogelenzang ligt, was in de vroege middeleeuwen onderdeel van Den Hout, een groot bosgebied dat zich uitstreckte van Bergen tot aan Wassenaar. Het was een ideaal gebied waar de graven van Holland hun hart konden ophalen aan jachtpartijen. Een goede reden voor Graaf Floris V (1255-1296) om omstreeks 1290 hier zijn jachtslot 'Vogelsank' te bouwen. Aan dit jachtslot heeft het Huis te Vogelenzang zijn eeuwenoude geschiedenis te danken.

Het landgoed Huis te Vogelenzang is gelegen aan de oostelijke rand van de derde strandwal en is momenteel in het bezit van de erven Barnaart. Vanuit het statige huis, omringd door prachtige lindebomen, hebben de bewoners goed uitzicht over de historische veenweiden van de strandvlakten. Aan de westzijde van het huis ligt een schitterend bos, aangelegd in de vroege landschapstijl met romantische vijvers, slingerende waterlopen, rododendrons, monumentale eiken- en beukenbomen en lange zichtlanen. Die lanen getuigen van de tijd toen de tuin in de Franse stijl werd aangelegd. Ook de voormalige hofstede Teylingerbosch en alle weilanden, boerderijen en woningen rondom het huis van Vogelenzang behoren tot het landgoed. Het Huis te Vogelenzang is hierdoor een van de weinige voorbeelden van een landgoed in Zuid-Kennemerland.

We bezoeken niet het huis zelf, maar bezichtigen naast de gebieden die toegankelijk zijn voor wandelaars ook de moestuin, het rosarium en het gebied rondom het huis onder leiding van gids Martin Bunnik.

Verzamelen:	14.00 uur voor de rooms-katholieke kerk in Vogelenzang, Kerkweg 1
Duur:	14.00-16.00 uur
Aantal deelnemers:	maximaal 20
Kosten:	€ 3,-
Opgeven bij:	Gerry Weijers, 023-5846234 of evenementen@hv-hb.nl

Huis te Vogelenzang.

Aanwinsten collectie HVHB

In de afgelopen periode is de collectie van het de HVHB weer verrijkt met een aantal schenkingen.

Van dhr. B.W. Collet uit Hoofddorp kregen we een mooi ingelijste aquarel van het Bullenhofje, dat tot 1928 aan de Doodweg lag. De Doodweg liep vanaf de Glipperweg bij de begraafplaats door Groenendaal naar de Herenweg. De huisjes waren ooit de tuinmanswoning, koetshuis en stalling van de voormalige buitenplaats *Westermee*. Later woonde er personeel van *Bosbeek* en vanaf 1913, toen de gemeente Groenendaal kocht, waren het een soort armenwoningen. Nadat het hofje onbewoonbaar verklaard was, is het in 1928 door de brandweer in brand gestoken. Omdat het vol ongedierte zat was dit een goede oplossing en het was een mooie oefening voor de vrijwillige brandweer.

De aquarel is gesigneerd: C.H. Kemper 1929. Amateurschilder Kemper was destijds politie-inspecteur in Heemstede en is de vader van de later vrij bekend geworden professionele kunstschilder Charles Jean Kemper. De aquarel komt bij Collet's grootvader B. Silvis vandaan. Silvis was agent en later brigadier van politie in Heemstede. De aquarel hing jarenlang in de voorkamer van zijn dienstwoning aan de Glipperweg 83.

(Een uitgebreid artikel over het Bullenhofje vindt u in *HeerlijkHeden* 110, 2001.)

Aquarel van het Bullenhofje, C.H. Kemper, 1929.

Van meneer F.J. Wehrmeijer uit Bloemendaal kregen we een heel aardig krantenknipsel over het 50-jarig huwelijk van zijn overgrootouders Johannes Paasse en Johanna van Grootveld in 1927. Er staat onder meer: 'Deze kloeke oudjes zijn bewoners van de Van Verschuer-Brants-stichting en naar lichaam en geest nog volkomen gezond. Johannes Paasse verricht nog dagelijks welgemoed zijn bezigheden in den tuin en is in de gemeente en omgeving een goed bekende. Als oud 'vinker' op de Vinkebanen van de familie Van der Vliet, weet hij uit dien tijd nog heel wat aardige bijzonderheden uit de vogelwereld te verhalen. (...) Wij twijfelen niet of op de receptie die den 1en Maart in de zaal van de Stichting zal worden gehouden, er velen zullen zijn, die het gouden echtpaar de hand komen drukken.'

Verder ontvingen we:

- Het boek *Nederland in den goeden ouden tijd*, 'zijnde het dagboek van hunne reis te voet, per trekschuit en per diligence van Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp door de Noord-Nederlandsche provintiën in den jaren 1823'. (Volgens het nagelaten manuscript verzorgd door M. Elisabeth Kluit, Utrecht 1962.) (Gekregen van Albert Graansma, bibliothecaris van de Historische Kring Gemeente Leek en omstreken.)
- Een plakboek met foto's, aantekeningen en knipsels; inventarisatie van panden in Heemstede en Bennebroek ten behoeve van uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijsten (uit de nalatenschap van onze oud-voorzitter Ben van Tongeren).
- Boek met notulen van de oudervereniging van de Dreefschool (fam. Van den Heuvel, Houten).
- Het boek *75 jaar jong! Protestantse Gemeente 't Treppunt Bennebroek'* (Marga van der Wel, Bennebroek).
- Dia van de Blekersvaartweg (uit de nalatenschap van Harm Botman, via C. Verwoerd, Hillegom).
- Fietsvlaggetje van de Flora van 1953 (F. Hermans, Heemstede).
- Zes foto's van de Heemstedse Dreef ca. 1935 (Marianne Steger, Amsterdam).
- Mapje met ansichtkaarten van de Flora van 1925 (van een mevrouw uit Heemstede via wethouder Christa Kuiper).

Al diegenen die aan ons gedacht hebben, willen we hartelijk danken. Wat voor u een onbetekenende foto of onbelangrijk voorwerp lijkt, kan voor ons soms heel bijzonder zijn. Bent u aan het opruimen en vindt u iets ouds dat te maken heeft met Heemstede of Bennebroek, neemt u dan even contact met ons op. Weggooien kan altijd nog.

Het huis links van het midden is Johannes Verhulstlaan 1, aan de overkant rechts Johannes Verhulstlaan 2 e.v., alle gebouwd in 1933-1934. Links van Johannes Verhulstlaan 1 loopt de Johan Wagenaarlaan. De foto met mooie open auto op de voorgrond is ca. 1935 gemaakt vanaf de overkant van de Heemstedse Dreef.

Illustratieverantwoording

Gemeenteraadsverkiezingen in Heemstede begin 20ste eeuw

Blz. 3, 4, 5 (onder), 9: Noord-Hollands Archief
Blz. 5 (boven), 11: foto's Theo Out
Blz. 7: collectie HVHB

De verdwenen bruggen van de Kerklaan

Blz. 12, 13 (onder), 14: Noord-Hollands Archief
Blz. 13 (boven): foto Daan Kerkvliet
Blz. 15 (boven): collectie Frans Burghoudt
Blz. 15 (onder): collectie mevr. Vriezen-van Wijk

Herdenkingsfeesten voor vorst en vaderland

Blz. 16, 20 (onder), 21: collectie HVHB
Blz. 17, 20 (boven): Noord-Hollands Archief
Blz. 18-19: collectie Jaap van Schagen

Oude grenspalen in en om Groenendaal

Blz. 22: Noord-Hollands Archief
Blz. 23, 24 (onder), 25 (links en midden): foto's Theo Out
Blz. 24 (boven): collectie HVHB
Blz. 25: foto Henk Knegtering

Boerderijen aan de Blekersvaart, Prinsenlaan en Wagnerkade

Blz. 26, 29 (boven): Noord-Hollands Archief
Blz. 27, 29 (onder): collectie HVHB
Blz. 28: foto's Theo Out

De Arend door Heemstede en Bennebroek

Blz. 30, 31 (boven), 32 (midden), 34: collectie Spoorwegmuseum, Utrecht

Nieuw als lid/abonnee

Aerdenhout

Fam. J. de Vreeze-Oostvogel

Balk

Dhr. K. Schotanus

Bennebroek

Mevr. A. Bakker
Fam. J. van Duin
Dhr. en Mevr. R. Gezang
Mevr. P.E. Peperkamp
Dhr. J.J.M. Uitendaal

Haarlem

Dhr. P.J. Barthel
Dhr. H.F. Grijmans

Heemstede

Dhr. P.R.F. Bagmeijer
Dhr. J. Boot
Dhr. J.F.A. Deveer
Fam. C. Doude van Troostwijk

Blz. 31 (onder): Hoogheemraadschap Rijnland
Blz. 32 (boven): Noord-Hollands Archief
Blz. 32 (onder), 35 (boven): collectie HVHB
Blz. 33: collectie De Pater, Utrechts Archief
Blz. 35 (onder): Stichting Rail Publicaties

Tweede 'Heemsteedse Kunstbeurs' in de Pinksterkerk

Blz. 36: foto Patricia Ramaer (www.ramaer.com)
Blz. 37: foto's Theo Out
Blz. 38: foto Joost Lensink, collectie Eugène Terwindt
Blz. 39: Stichting Heemsteedse Kunstbeurs, posterontwerp Rian Peperkorn

Kruimels van Groenendaal – 2

Blz. 40 (links), 41: Noord-Hollands Archief
Blz. 40 (rechts): overgenomen uit Geïllustreerde Flora van Nederland, 1943
Blz. 42: foto Theo Out

Verwerving collectie fotopersbureau Poppe de Boer door Noord-Hollands Archief

Blz. 43-44: Noord-Hollands Archief

Van het bestuur

Blz. 45, 46: foto's Theo Out
Blz. 49 (boven): foto Wim Koopman
Blz. 49 (onder): foto Marloes van Buuren

Dhr. M. Duijves

Dhr. P.P.J.L. Enneking

Mevr. A.Y.T. van Essen-Seijlhouwer

Dhr. J.W. Kroezen

Dhr. J.A.M. Matthijsse

Dhr. T. Rookmaker

Dhr. A.M. Siezenga

Mevr. A.M.C. Stam-Husink

Dhr. G.J. Wiersema

Hoofddorp

Mevr. H.T.M. Fokke-de Jong

Purmerend

Dhr. J.M. Oudshoorn

Oude Mirdum

Dhr. P.J. Schotanus

Zandvoort

Dhr./Mevr. A. Stobbelaar